

Seksuaalikasvatus on asennekasvatusta - opas 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatuk- sen tueksi

Inka Rekola

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Seksuaalikasvatus on asennekasvatusta - opas 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatuksen tueksi

Inka Rekola
Terveystieteiden koulutus
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2021

Inka Rekola

Seksuaalikasvatus on asennekasvatusta**- opas 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatuksen tueksi**

Vuosi	2021	Sivumäärä	40

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli kehittää ja tuottaa opas 0-6 vuotiaiden lasten vanhemmille lapsen seksuaalikasvatuksen tueksi. Tavoitteena oli oppaan avulla lisätä vanhempien tietoisuutta lapsen seksuaalisuudesta, antaa vanhemmille työkaluja omien seksuaalisuuteen liittyvien asenteiden ja arvojen pohtimiseen, sekä antaa konkreettisia neuvoja ikätasoisesta seksuaalikasvatuksen tueksi. Opas tuotettiin yhteistyössä seksuaalikasvatusta tarjoavan Vieku yrityksen kanssa, ja yritykselle hyödynnettäväksi.

Seksuaalisuus on osa ihmistä heti syntymästä lähtien, ja lapsuudessa saatu seksuaalikasvatus luo pohjan nuoruuden ja aikuisuuden seksuaaliselle hyvinvoinnille. Aiheena pienen lapsen seksuaalisuus saattaa kuitenkin olla vaikeasti käsiteltävä ja vähän puhuttu, minkä vuoksi tälle kehittämistyölle oli tarve. Lapsen seksuaalisuus tarkoittaa muun muassa kehoon ja tunteisiin tutustumista, iloista ja uteliasta kehojen ihmettelyä, sekä opettelua rajoista ja mielihyväästä.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisella menetelmällä, ja oppaan sisällön tiedonhankintaan hyödynnettiin kirjallisuuskatsauksen tutkimusmenetelmää. Opinnäytetyön onnistumista arvioitiin hyödyntäen harkituista kysymyksistä koottua arviointilomaketta, millä kerättiin yhteistyökumppanin palautetta oppaasta. Palaute oli positiivista, ja opas koettiin hyödylliseksi sekä antavan tarpeellista tukea vanhemmille 0-6 vuotiaan lapsen ikätasoisesta seksuaalikasvatukseen.

Inka Rekola

Sex education is about attitude - A guide to support the sex education of 0-6-year-old children

Year

2021

Pages

40

The aim of this thesis was to create and produce a guide to support parents in the sex education of 0-6-year-old children. With this guide, the goal was to enhance parents' awareness of children's sexuality, to offer tools for parents to evaluate their own attitudes and values towards sexuality, and to offer concrete advice for the support of sex education of children in different age levels. The guide was produced in cooperation with Viekku, a company offering sex education, to be used in their activities.

Sexuality is part of a human being from the birth, and sexual education gained in childhood creates the base for sexual wellbeing in youth and adulthood. As a discussion topic, sexuality of small children can be hard to address and it is only little discussed, which created a need for the development of this guide. The sexuality of children means among other things the familiarization with one's body and feelings, joyful and curious discovering of bodies as well as learning about boundaries and pleasure.

The thesis was a functional thesis and literature review was used as the data gathering method. The success of the thesis was measured through employing an evaluation form consisting of carefully chosen questions, with which feedback was gathered from the commissioner. The feedback was positive and the guide was seen as useful as well as giving appropriate support for the parents in sex education of 0-6-year-old children in different age groups.

Keywords: sexuality, sex education, child, guide

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	7
3	Teoreettinen viitekehys	8
3.1	Seksuaalisuus osana ihmisyyttä	8
3.2	Lapsen seksuaalioikeudet ja -terveys	9
3.3	Lapsen seksuaalinen kehitys ja sen tyypillinen ilmeneminen ikävaiheittain.....	10
3.3.1	0-1 vuotiaana.....	12
3.3.2	2-3 vuotiaana.....	12
3.3.3	4-5 vuotiaana.....	13
3.3.4	6-vuotiaana	13
3.4	Ikätasoinen seksuaalikasvatus kehityksen tukena	14
3.4.1	Vanhempi lapsen seksuaalikasvattajana	16
3.4.2	Terveydenhoitajan rooli seksuaalikasvattajana	16
3.4.3	Asenteiden ja arvojen vaikutus seksuaalikasvatukseen	17
3.4.4	Turvataitojen opettelu	18
4	Opinnäytetyön toteutus	19
4.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	20
4.2	Aineiston valinta ja tiedonhankinta	20
4.3	Oppaan suunnittelu - Millainen on hyvä opas?	21
4.4	Oppaan tekoprosessi ja sisältö	21
4.5	Oppaan arviointi.....	22
5	Pohdinta	23
5.1	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	24
5.2	Johtopäätökset ja jatkokehittämissuhteet.....	25
5.3	Lähteet	27
	Taulukot	30
	Liitteet	31

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää opas 0-6 vuotiaan lapsen vanhemmille seksuaalikasvatuksen tueksi. Kehittämistyön tuotos tuotetaan Vieku yrityksen käyttöön. Vieku on auktorisoidun seksuaalikasvattajan yritys, joka tarjoaa muun muassa seksuaalikasvatusta ja -koulutusta vanhemmille ja ammattilaisille.

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui vanhempien tukeminen 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatukseen, koska aiheena lapsen seksuaalisuus saattaa olla, ja usein onkin, vaikeasti käsiteltävä. Seksuaalisuus kuitenkin on osa ihmistä heti syntymästä alkaen, ja seksuaalinen kehitys on olennainen osa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Vaikka lapsen seksuaalisuutta on jo jonkin verran tutkittu, vaikeus käsitellä aihetta johtuu muun muassa siitä, että on aihe melko vähän puhuttu ja usein seksuaalisuus mielletään virheellisesti vain nuoruuden ja aikuisuuden asiaksi. Seksuaalisuuden pohja kuitenkin luodaan jo lapsuudessa. (WHO 2010; Neuvolainfo 2021.)

Opinnäytetyön toimeksiantaja on työssään huomannut ja kohdannut vanhempien suunnalta tuentarpeen pienen lapsen seksuaalikasvatukseen, mihin ratkaisuksi tässä opinnäytetyössä kehitetään helposti saatava, selkeä ja tiivis, mutta kattava opas. On tärkeää, että seksuaalisuuden kokonaisvaltaisuutta opitaan hahmottamaan entistä enemmän, jotta lapsen luonnollista ja laadukasta seksuaalikasvatusta voidaan edistää. Opas kehitetään voimavaraistamaan ja tukemaan vanhempia pienen lapsen seksuaalikasvatukseen.

Lapsuuden seksuaalisuuden tukeminen ja suojaaminen on tärkeää lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi, minkä vuoksi seksuaalikasvatus tulisi aloittaa jo varhaisessa vaiheessa. Vaikka lapsen ja aikuisen seksuaalisuus poikkeaa suuresti toisistaan, nousee lapsilla esille eri ikä- ja kehitysvaiheissa luonnollisesti erilaisia kysymyksiä ja tapoja seksuaalisuuteen liittyen. Lapsella on oikeus saada näihin kysymyksiin vastauksia, eli seksuaalikasvatusta. (Väestöliitto 2021a; WHO 2010.) WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -julkaisun (2010) mukaan lapsen seksuaaliseen kehitykseen vaikuttavat osaltaan niin yhteiskunnan kuin perheen normit ja kulttuuri, minkä vuoksi näkökulmaksi opinnäytetyöhön on valikoitunut tarkastella vanhempien seksuaalikasvatusta erityisesti asenteiden ja arvojen näkökulmasta. Tämä kehittäminen on tärkeä toteuttaa ja sille on tarve, koska aihe on arvokas ja jatkuvasti ajankohtainen. Kehittämistyön avulla lapsen seksuaalisuus tulee aiheena tutummaksi, ja seksuaalikasvatus luonnollisemmin ja helpommin lähestyttäväksi.

Lapsen seksuaalikasvatuksesta käytetään myös termiä kehotunnekasvatus. Termi kehotunnekasvatus on kehitetty seksuaalikasvatus-termin tilalle, koska vanhempia usein kummastuttaa sana ”seksuaalisuus”, kun puhutaan lapsesta. Kehotunnekasvatus kuvaa hyvin pienten lasten

seksuaalisuutta, koska lapsen seksuaalinen kehitys on omaan kehoon tutustumista. (Hyvä kysymys 2018.) Käytän tässä opinnäytetyössä kuitenkin termiä seksuaalikasvatus. Kehotunnekasvatus ja seksuaalikasvatus tarkoittavat samaa, ja mielestäni on tärkeää normalisoida seksuaalisuuden laajuutta osana ihmisyyttä iästä huolimatta. Sana seksuaalisuus ei tarkoita vain aikuisten seksuaalisuutta, eikä ole synonyymi sanalle seksi, joten on hyvä pyrkiä lieventämään sanan aiheuttamaa mielikuvaa.

Opas on ensisijaisesti tarkoitettu 0-6 vuotiaiden lasten vanhemmille työkaluksi ja tueksi seksuaalikasvatukseen, sekä omien toimintamallien ja seksuaalisuuteen liittyvien asenteiden tarkasteluun. Vanhemmilla tarkoitan opinnäytetyössäni lapsen pääasiallisia kasvattajia. Tavoitteena on, että opas päätyisi myös laajasti 0-6 vuotiaiden lasten parissa työskentelevien ammattilaisten käyttöön ja hyödynnettäväksi, kuten neuvoloihin. Opas tuotetaan Vieku yrityksen hyödynnettäväksi ja julkaistavaksi asiakkaille saatavana pdf-tiedostona. Myöhemmin tavoitteena on, että tuotettu opas saadaan mahdollisimman laajasti lasten parissa työskentelevien ammattilaisten käyttöön ja eteenpäin jaettavaksi.

Opinnäytetyö toteutetaan toiminnallisella menetelmällä, ja oppaan sisällön tiedonhankintaan sovelletaan kirjallisuuskatsauksen tutkimusmenetelmää. Opinnäytetyössä kuvataan oppaan tekoprosessi ja esitetään valmis opas. Opinnäytetyöraportissa ja oppaassa käsitellään 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatusta asetusten ja tutkimustiedon valossa. Lapsen seksuaalista kehitystä, ja sen tyypillistä ilmenemistä arjessa ja lapsen toiminnassa käsitellään ikäkausittain. Opinnäytetyön aihe on rajattu käsittelemään lapsen tervettä seksuaalisuutta ja sitä tukevaa ja vahvistavaa seksuaalikasvatusta. Opinnäytetyön aiheen ulkopuolelle on rajattu lasten seksuaalisuuden häiriöt ja ongelmat, niitä ei käsitellä opinnäytetyössä.

Kehittämistyön aiheesta kiinnostuttiin, koska lapsen seksuaalisuus on edelleen hankalaksi koettu aihe ja ennakkokäsityksiä sen ympäriltä haluttiin rikkoa. Koettiin, että on tärkeää tuoda esille haastavaksi koettua aihetta, jotta sitä voidaan keventää. Perehtyminen seksuaalisuuteen ja sitä tukevaan seksuaalikasvatukseen kehittää valmiuksia työelämään terveydenhoitajana, koska yksilöllisen seksuaalisen hyvinvoinnin tukeminen ja turvaaminen on hoitotyössä erittäin tärkeää. Laadukkaalla seksuaalikasvatuksella, heti syntymästä lähtien, voidaan edistää yksilön hyvinvointia ja omanarvontunnetta, ja seksuaalisuutta elämän voimavarana.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää ja tuottaa opas 0-6 vuotiaiden lasten vanhemmille lapsen seksuaalikasvatuksen tueksi.

Tavoitteena oppaan avulla on lisätä vanhempien tietoisuutta lapsen seksuaalisuudesta, antaa vanhemmille työkaluja pohtia omia asenteita ja arvoja seksuaalisuuteen liittyen, sekä antaa konkreettisia neuvoja ikätasoisien seksuaalikasvatuksen tueksi.

3 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään laajasti 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta. Teoreettisessa viitekehyksessä määritellään seksuaalisuus käsite, tarkastellaan tutkimustiedon valossa lapsen seksuaalioikeuksia ja -terveyttä, sekä lapsen seksuaalista kehittymistä ja miten se tyypillisesti ilmenee toiminnassa. Seksuaalikasvatusta käsitellään ikätasoisesti, minkälainen aikuisen antama seksuaalikasvatus tukee ja turvaa lapsen normaalia seksuaalista kehitystä ja terveyttä. Lisäksi käsitellään miten, ja millaiset asenteet ja arvot vaikuttavat seksuaalikasvatukseen, sen antamiseen ja sen laatuun. Seksuaalikasvatusta tarkastellaan niin vanhemman kuin terveydenhoitajan roolista.

3.1 Seksuaalisuus osana ihmisyyttä

Seksuaalisuudelle on olemassa useita virallisia määritelmiä, eikä näin ollen seksuaalisuus ole yksiselitteinen käsite. Maailman terveysjärjestö WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -julkaisussa vuonna 2010 seksuaalisuus määritellään keskeisenä osana ihmisyyttä läpi elämän kaikissa vaiheissa. Seksuaalisuus on laaja käsite, ja pitää sisällään eri osa-alueita, kuten seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin. Seksuaalisuus on ihmisenä olemista, osa ihmisyyttä. Se ei rajoitu ikäryhmään, ja on paljon enemmän kuin pelkästään käyttäytymistä. Seksuaalisuuteen vaikuttaa fyysiset, sosiaaliset ja psykologiset tekijät, ja seksuaalisuus on hyvin yksilöllistä ja monimuotoista, ja voi vaihdella eri tekijöiden mukaan. (WHO 2010.)

Seksuaalisuus on siis erottamaton osa ihmisenä olemisesta jo lapsuudesta asti. Se on perusominaisuus ja koko elämän pituinen matka. Lapsen seksuaalisuus kuitenkin on hyvin erilaista verrattuna nuoren ja aikuisen seksuaalisuuteen. Lapsen seksuaalisuus tarkoittaa muun muassa tunteisiin ja kehoon tutustumista, kehon ihmettelyä, sekä opettelua mielihyvään, hyviin tapoihin ja normeihin. (Hyvä kysymys 2018b.) Aikuisen sekä nuoren seksuaalisuus taas pitää sisällään myös seksuaalisia kokemuksia, kuten seksuaalisia ajatuksia, fantasioita, asenteita ja käyttäytymistä. Näitä kokemuksia lapsen seksuaalisuus ei pidä sisällään. (WHO 2010.)

Usein seksuaalisuudesta puhuttaessa ihmiset yhdistävät termin seksuaalisuus seksiin. Tärkeää onkin tiedostaa, erityisesti lapsen seksuaalisuutta käsiteltäessä, että seksuaalisuus ja seksi eivät ole sama asia. Yksinkertaistettuna seksi on toimintaa, ja seksuaalisuus on osa ihmisenä olemista. (Bildjuschkin 2015.)

Lapsen seksuaalisuus on iloista, uteliasta, avointa ja tutkiskelevaa. Lapsen seksuaalisuus on uusien asioiden oppimista, kehojen ihmettelyä, käytöstopojen, sosiaalisten sääntöjen ja oikeuksien opettelemista, tutustumista kosketukseen ja mielihyvän tunteeseen, sekä kehonhallinnan ja kehosta huolehtimisen omaksumista. (Cacciatore, Ingman-Friberg & Vehkaoja 2019.)

Tutkimusten mukaan lapsena muodostuneen seksuaalisuuden merkitys myöhemmällä iällä on merkittävä. Lapsuudessa seksuaalisuuden kehittyessä luodaan pohja ja perusta seksuaaliselle hyvinvoinnille. Lapsen seksuaalisuus on normaali ja luonnollinen osa kehitystä ja kasvua, ja siksi sitä tulee tukea. Seksuaalisuus lapsuudessa on kehonkuvan ja itsetunnon omaksumista, rajojen ja oikeuksien ymmärtämistä suhteessa kehoon. Luonnollisesti lapsi suhtautuu kehoon avoimesti ja ylpeästi. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016.)

Lapsen seksuaalisuus on oma monimutkainen kokonaisuus, mitä on jo jonkin verran tutkittu, mutta silti aiheetta ei vielä täysin tarkkaan tunneta. Tärkeää ja olennaista kuitenkin on, että lapsen seksuaalisuus nähdään ja käsitellään omana kokonaisuutena, irrallisena aikuisseksuaalisuuden käsitteestä. (Katajamaa 2017.)

3.2 Lapsen seksuaalioikeudet ja -terveys

Seksuaalioikeus tarkoittaa jokaisen yksilön oikeutta päättää vastuullisesti ja tietoisesti omaan elämään liittyvistä asioista. Seksuaalioikeuksien tarkoituksena on suojella yksilön oikeutta koskemattomuuteen, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen, seksuaaliseen turvallisuuteen ja -hyvinvointiin. Seksuaalioikeuksien määrittäminen on alkanut vasta 1990-luvulla, jolloin on alettu kiinnittämään kokonaisvaltaisesti laajempaa huomiota seksuaaliterveyteen vaikuttaviin tekijöihin. Tätä ennen seksuaaliterveyden ja seksuaalikasvatuksen tieto on sisältänyt ainoastaan tietoa perhesuunnittelusta ja seksitaudeista. (Klemetti & Raussi-Lehto 2014.) Näin ollen aiheena jokaisen yksilön seksuaalioikeudet on suhteellisen tuore, mikä mahdollisesti osaltaan myös selittää hankaluuden ymmärtää lapsen seksuaalisuutta. Lasten seksuaalioikeuksista ja seksuaaliterveyden edistämisen tärkeydestä ei ole puhuttu vielä kauan.

Maailman terveysjärjestön WHO ja Federal Centre for Health Education Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -oppaan määritelmä seksuaalioikeuksista erityisesti käsittää oikeuden saada valistusta ja tietoa. Seksuaalioikeus kattaa sisälleen ihmisoikeuden, eli seksuaalioikeus on siis ihmisoikeus. Lapsen seksuaalioikeudet pitävät sisällään muun muassa oikeuden saada suojaa ja turvaa, oikeuden esittää kysymyksiä seksuaalisuudesta, oikeuden tutkia omaa sukupuoli-identiteettiään, oikeuden itsensä ilmaisemiseen, oikeuden seksuaalikasvatukseen sekä oikeuden ruumiilliseen koskemattomuuteen. Ja näistä oikeuksista lapselle on kerrottava ikä-vaiheittain, sekä opetettava ja autettava taitoihin ja asenteisiin. (WHO 2010.)

Yhteiskunnallinen tehtävä on huolehtia lapsen seksuaalioikeuksien toteutumisesta. Lasta suojellaan opettamalla taitoja ja antamalla tietoa oman seksuaalisuuden hallintaan ja

itseään määräämiseen. (Katajamaa 2017.) Seksuaalioikeuksien toteutumisen turvaamiseksi onkin merkityksellistä, että kasvattajien tietoisuuteen tuotetaan mahdollisimman laajasti helposti saatavaa tietoa jo 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksen tärkeydestä.

Lapsen elämässä ensisijaisen tärkeää ovat turvallisuus ja terveys, ja lasta tulee suojata kaikin tavoin väkivallalta ja häirinnältä. Lapsen kokemus ja tunne siitä, että hän on turvassa ja häntä ymmärretään ja arvostetaan, on seksuaaliterveyden perusta. (Väestöliitto 2021a.) Maailman terveysjärjestö WHO (2010) määrittelee seksuaaliterveyden tarkoittavan tunteellisen, kehollisen, sosiaalisen ja henkisen hyvinvoinnin tilaa. Väestöliiton määritelmän mukaan lapsen seksuaaliterveyden lähtökohtana on mahdollisuus toimia ja oppia ikätasoisesti. Lapsen seksuaaliterveyttä, eli hyvinvoinnin tilaa, tukee läheiset ihmissuhteet, kosketus ja hoiva, sekä mahdollisuus turvassa ja ohjattuna tutustua omiin tunteisiin ja kehoon. Taulukossa 1 on havainnointuna Väestöliiton määritelmä hyvinvoivasta lapsesta, eli eheästä seksuaaliterveydestä. (Väestöliitto 2021a.)

Tietää normit sekä asialliset sanat lisääntymiselle ja kehon intiimipaikoille	Voi kysyä kysymyksiä vapaasti. Osaa hakea tarvittaessa apua omaan seksuaaliterveyteen liittyen.	Tuntee turvataidot ja osaa käyttää niitä	Ei kohtaa seksuaalisen häirinnän tai väkivallan kokemuksia
Osaa suojata omaa yksityisyyttään ja antaa yksityisyyttä myös muille	Hyvinvoiva lapsi = eheä seksuaaliterveys		Osaa hakea fyysistä hellyyttä ja läheisyyttä sitä halutessaan, ja sitä saa
Saa iloa ja osaa toimia ystävyyssuhteissaan	Kokee ylpeyttä ja iloa omasta kehostaan, ajatuksistaan ja tunteistaan	On turvassa ja kokee olevansa turvassa	Voi ilmaista sekä kielteisiä että myönteisiä tunteita

Taulukko 1: Hyvinvoiva lapsi (Väestöliitto 2021a)

3.3 Lapsen seksuaalinen kehitys ja sen tyypillinen ilmeneminen ikävaiheittain

Lasten ja nuorten seksuaalisesta kehityksestä on luotu Seksuaalisuuden portaat -malli, joka kuvaa seksuaalisuuden kehitysvaiheiden tyypillistä ilmenemistä ikätasoinn. Seksuaalisuuden portaat -malli huomioi lasten ja nuorten yksilöllisen kehityksen, ja pyrkii mallin avulla

luomaan aikuisille ymmärrystä seksuaalista kehitystä kohtaan. (Väestöliitto 2021b; Hyvä kysymys 2019.)

Seksuaalinen kehitys tapahtuu vaiheittain niin tunteiden, järjen kuin biologian tasolla. Yksilöllisessä kehityksessä kaikista tärkein ja oleellisin huomio on, että jokainen kehittyä omaa tahtiaan. Mallin ensimmäinen seksuaalisuuden porrastus on ”Olen ihana!”, toinen ”Tykkäyskaveri”, kolmas ”Vanhempien ihailu ja neljäs ”Idoli ihastuttaa”. Nämä neljä porrasta kuvaa, osittain limittäen, 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalista kehitystä, ja neljäs porrastus ylittää vielä 12 ikävuoteen asti. (Hyvä kysymys 2019.)

”Olet ihana”-portaalla 0-4 -vuotiaan lapsen kehityksessä omaa kehoa otetaan haltuun leikkimällä, maistamalla ja haistamalla sekä tutkimalla. Lapsi rakastaa itseään, ja läheisiään, ja tarvitsee runsaasti läheisyyttä ja syyliä. Lapsen itseluottamuksen kehitykseen, turvallisuuden tunteeseen ja suhtautumiseen itseensä, sekä läheisyyteen ja mielihyvään vaikuttaa tässä ikävaiheessa vahvasti muun muassa kiintymyssuhteen muodostuminen. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2015.)

”Tykkäyskaveri”-portaalla seksuaalinen kehitys ilmenee yksilöllisesti 3-8 -vuotiaalla lapsella estottomana ja välittömänä hellyyden ja tykkäämisen osoituksina, erityisesti samanikäisiin kohdistuen. Lapsi usein haluaa osoittaa tunteensa avoimesti, ja haluaa silittää, suukottaa ja halata läheisiä ihmisiään. Tässä ikävaiheessa on tärkeää opettaa rajojen kunnioitus, että kosketukseen tarvitaan aina toisen lupa. Lapsi oppii tässä ikävaiheessa seksuaalisesta kehityksestä kehon, tunteiden ja kehon yksityisyyden ja arvostamisen. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2015.)

”Vanhempien ihailu”-portaalla 3-9 -vuotiaan lapsen kehityksessä ihailu ja rakkaudenosoitus kohdistuu usein läheiseen aikuiseseen, esimerkiksi lapsi saattaa ilmaista haluavansa mennä naimisiin äidin tai isän kanssa. Lapsella kehittyä yleensä myös kiinnostus omasta ja muiden alkuperästä, sekä tällöin opitaan sukupuolten arvostus. Lapsi usein tässä ikävaiheessa pohtii ja kysyy paljon kysymyksiä, kuten mistä vauvat syntyvät tai mitä ovat poikien ja tyttöjen eroavaisuudet. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2015.)

”Idoli ihastuttaa”-portaan seksuaalisuuden kehittyminen ajoittuu 6-12 vuoden ikään, joten taso voi yksilöllisen kehityksen mukaan liittyä 6-vuotiaan kehitykseen. Tässä ikäluokassa lapsi usein ihastuu johonkin yleisesti arvostettuun henkilöön. Ihannoiti voi kohdistua esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajaan, tai julkisuuden hahmoon tai henkilöön, jota suuri ryhmä samasta ikäluokasta yhteisesti ihanoi. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2015.)

Seuraavaksi käsittelemme tarkemmin ikävaiheittain lapsen seksuaalisuuden kehitystä, mitä kehityksessä tapahtuu ja miten se tyypillisesti voi ilmetä lapsen toiminnassa.

3.3.1 0-1 vuotiaana

Lapsessa tapahtuu paljon asioita ja kehitystä 0-1 vuoden iässä. Vauvan kehitys on aistien varassa, ja vauva tarvitsee vuorovaikutuksellisen suhteen toiseen ihmiseen, jotta voi kehittyä. Vauvan psyykkisten valmiuksien kehittymisestä on paljon tietoa, ja ensimmäisen ikävuoden aikana luodulla pohjalla on todettu olevan vahva merkitys myöhemmälle kasvulle ja kehitykselle. Turvallinen varhainen vuorovaikutus lapsen ja häntä hoitavan vanhemman välillä on ensisijaisen tärkeä, jotta lapsi pystyy tutkimaan uteliaasti ympäristöään ja säilyttämään automaattisesti syntyneen luottamuksen ja rakkauden itseään kohtaan. (MLL 2021a.)

Vauvan kehoitsetunto alkaa kehittyä ensimmäisen ikävuoden aikana, kosketus tuottaa tunteita, ja vauva pitää kosketuksesta. Keho on aihe ylpeydelle, ja vauva on kiinnostunut kehonsa kaikista paikoista. Vauva tutkii kaikkea käsillä ja suulla ja aisteillaan. 0-1 vuotiaana lapsi on mielellään alasti, ja saattaa jo unnuttaa eli kosketella sukuelintään. (Väestöliitto 2018.) Unnutus on tavallinen lapsen kehityksen osa, se on lapsen normaali tapa tutustua kehonsa ja havaita nautintoa, kaikissa lapsuuden ikävaiheissa. Lapset löytävät unnutuksen yksilöllisesti, jotkut jo pian synnyttyään ja jotkut myöhemmin. (Hyvä kysymys 2018c.)

Lapsi oppii ensimmäisen ikävuoden aikana aistimalla ja koskettamalla, ja lapsi oppii herkästi päättelemään, mikä ei ole ja mikä on hyväksyttyä ja sallittua. Siksi onkin tärkeää käsitellä lasta heti syntymästä myönteisesti ja hyväksyvästi, jotta turvataan lapsen luontainen uteliaisuus, riemu ja ilo. Lapsi haluaa välttää pahaa oloa ja tulla hyväksytyksi. (Väestöliitto 2018.)

Vauvan tunteet vaihtelevat nopeasti, ilosta harmiin, ja tunteet vahvistuvat pikkuhiljaa ja tapa äännellä monipuolistuu. Vauva kiljahtelee riemusta, hymyilee ja kyynelehtii. Tässä iässä vauva arvioi herkästi toisten reaktiosta omien tunnetilojen ja oman käytöksen hyväksyttävyyttä. Tällöin vauvan tarpeisiin vastaaminen, tunteiden rauhoittelu ja vauvan ihailu on tärkeää. Alkuun vauvaa kiinnostaa vain tutut ihmiset, omat perheenjäsenet. Ja pikkuhiljaa myös kiinnostus muita ihmisiä kohtaan kasvaa, mutta vierastaminen on myös hyvin yleistä. Lapsi muun muassa voi torjua, matkia, tarkkailla tai takertua. Lapsi hakee herkästi turvaa läheisen sylistä. (Väestöliitto 2018.)

3.3.2 2-3 vuotiaana

Lapsen kehityksessä 2-3 vuotiaana tapahtuu muun muassa erilaisten kehojen havainnointia, tunteidensäätelyä, oman tahdon kehittymistä ja itsenäistymisen rakentumista. Lapsella lisääntyy sosiaalisuus, ja opetellaan toisten tarpeiden ja tunteiden huomioimista. (Väestöliitto 2018.)

Seksuaalisuuden kehittyminen ilmenee tässä iässä muun muassa luontevana uteliaisuutena sukuelimiään kohtaan. Uteliaisuus ilmenee lapsen tarkkailuna ja pohdiskeluna ääneen muiden

pimpejä ja pippeleitä kohtaan, esimerkiksi saunassa tai päiväkodissa pottahetkillä. Lapsi luontaisesti ja avoimesti koskettelee ja tutkii omaa kehoa, saattaa unnuttaa. Lapsi usein myös haluaa koskea muiden kehoja. Tässä ikävaiheessa lapsi kysyy uteliaasti ja avoimesti paljon kysymyksiä kaikesta, myös seksuaalisuudesta. Jo pienellä lapsella pippeli voi jäykistyä, ja se on täysin normaalia, mutta tämä voi herättää lapsessa itsessään pohdintaa. (Väestöliitto 2018; Cacciatore ym. 2019.)

Tässä iässä lapsella usein suuret tunteet tulee ulos kehollisina tekoina, esimerkiksi suukkoina, halauksina tai lyönteinä. Lapsi opettelee yhteisiä pelisääntöjä erityisesti leikkien avulla, ja alkaa hyväksymään opittuja normeja ja sosiaalisia tapoja. Lapsi usein tykkää alasti olostaan ja saattaa esitellä omaa kehoa toisille, mutta oppii nopeasti erottamaan yksityisen ja julkisen normin, esimerkiksi päiväkodissa alasti juokseminen ei ole normien mukaista. Normaalia ja tyypillistä tässä ikävaiheessa on, että lapsi herkästi kokeilee rajojaan sallituissa ja kielletyissä asioissa. (Väestöliitto 2018.)

3.3.3 4-5 vuotiaana

Tässä ikävaiheessa lapsi usein on hyvin aktiivinen, vilkkaalla mielikuvituksella. Lapsen tiedonhalu on suuri, lapsi kyselee ja ihmettelee paljon. Lapsi tarvitsee paljon tukea ja apua aikuiselta rajojen asettamisessa, tunteiden kuten epäonnistumisen ja pettymyksen käsittelyssä ja sietämisessä, sekä tarvittaessa leikkien rauhoittamisessa. (MLL 2021b.)

Lapset alkavat usein tässä ikävaiheessa leikkimään erilaisia leikkejä, missä matkitaan ja kokeillaan kuultuja ja nähtyjä teemoja. 4-5 vuotias lapsi alkaa sisäistämään leikkien avulla muun muassa koettuja ja opittuja sukupuolille tyypillisiä käyttäytymismalleja. Esimerkiksi tutkimusleikkeinä lääkäri- ja kotileikit, raskaus, synnytys ja häät ovat yleisiä. Lapselle ominaista on, että leikeissä tutustutaan avoimesti kehon eri osiin koskemalla, katselemalla ja vertailemalla omaa ja samaa ikäluokkaa olevan kaverin kehoa. (Cacciatore ym. 2019.)

Lapsen vilkas mielikuvitus ilmenee tässä ikävaiheessa usein vahvasti, lapsella saattaa olla mielikuvituskavereita, erilaisia loruja ja tarinoita, sekä roolileikkejä. Lapsen kehitys voi ilmentyä suurieleisyytenä ja esiintymisenä. Lapsella usein kasvaa myös tarve yksityisyyteen ja itsenäisyyteen, esimerkiksi omatoimista pukeutumista ja peseytymistä opetellaan. Lapsen identiteetti vahvistuu ja rakentuu, ja lapsi tarvitsee ja kaipaa hyväksyntää, kehuja ja kiitosta. Tietoisuus kosketuksesta myös lisääntyy, lapsi haluaa välttää epämiellyttävää kosketusta ja saada hyvää kosketusta ja hyvää oloa. (Väestöliitto 2018.)

3.3.4 6-vuotiaana

Lapsi alkaa olla itsenäinen jo monessa asiassa, mutta tarvitsee silti päivittäistä rakkautta ja huolenpitoa. Ymmärrys jokaisen yksilöllisyydestä syvenee, ja lapsi iloitsee omasta kehosta.

Lapsen sosiaalisuus kehittyy, ja lapsi voi kokea vahvoja tunteita toista sekä samaa sukupuolta kohtaan. Lapsi ymmärtää asioita jo laajasti, puhuu ja kyselee paljon, ja kysymykset seksuaalisuudesta voivat olla jo hyvinkin yksityiskohtaisia. Keskeistä tässä ikävaiheessa on tunneilmaj-sujen harjoittelu. (Väestöliitto 2018.)

Erityisesti tässä ikäluokassa unnutus, eli lapsen itsetyydytys, on hyvin tavallista. Lapset yleisesti tuntevat omien sukuelinten koskettelumisesta mielihyvää, ja on normaalia, että lapsella on tilanteita tai vaiheita, jolloin unnutusta tapahtuu enemmän. (Cacciatore ym. 2019.) Useimmiten tässä ikävaiheessa unnutus tapahtuu aikuisilta piilossa. (Väestöliitto 2018.)

Lapsen seksuaalinen kehittyminen tässä ikävaiheessa voi ilmetä muun muassa matkimalla monella tapaa vanhempia lapsia ja aikuisia. Lapsi alkaa harjoitella aikuisena olemista roolileikkien avulla. Esimerkiksi yleistä on leikkiminen ikäistään vanhemmalla pukeutumistyylillä, pukeutumalla esimerkiksi aikuisten juhlatoppiin, minihameeseen tai poliisin univormuun. Yleistä kehitysvaihetta kuvaa myös esimerkiksi aikuismaisen tanssityylin esittäminen, tai seksuaalisuuteen yhdistettävien ääntelyiden, kuten voihkinnan matkiminen. Erityisesti tällaisissa tilanteissa aikuisen on hyvä muistaa, että lapsen seksuaalisuus ja sen ilmeneminen on eri kuin aikuisen. Usein aikuinen saattaa nähdä lapsen toiminnan kuin aikuisen seksuaalisuuden kautta, mikä saa herkästi hämmentymään aikuismaiselta vaikuttavasta tanssahtelusta tai ääntelystä. Tällöin on kuitenkin hyvä pitää mielessä lapsen ja aikuisen seksuaalisuuden ero, lapsella ei ole toiminnassa samoja kokemuksia ja ajatuksia taustalla kuin aikuisella. (Cacciatore ym. 2019.)

3.4 Ikätasoinen seksuaalikasvatus kehityksen tukena

Seksuaalisuuden yhteys minäkuvaan, identiteettiin ja itsetuntoon, ja niiden rakentumiselle on luja. Koko ihmisen elinkaaren ajan seksuaalisuus on tärkeä kehityksen osa-alue, ja tutkimusten mukaan suurin osa lapsista ilmentää omaa seksuaalisuuttaan jollain ikään tyypillisellä tavalla. Seksuaaliseen kehitykseen vaikuttavat keskeisesti lapsuudessa koetut kokemukset. Lapsen kokemukset siitä, miten omiin tarpeisiin vastataan, kehoa kohdellaan, minkälaista turvaa ja fyysistä läheisyyttä saa, hyväksytäänkö ja huomioidaanko tunteet, miten sukupuoli ja sen luontainen ilmeneminen hyväksytään ja minkälaisia ihmissuhteita on ympärillä, ovat keskeisesti niin luonteeseen kuin seksuaalisuuteen vaikuttavia kokemuksia. On siis tärkeää, että lapsen seksuaalista kehitystä voidaan tukea ja suojata myönteisillä kokemuksilla ja asianmukaisella seksuaalikasvatuksella. (Cacciatore ym. 2019; WHO 2010.)

Asianmukainen seksuaalikasvatus on sallivaa ja hyväksyvää kasvatusta, ja asioista ikätasoisesti kertomista. Heti lapsen synnyttyään alkaa lapsen hoivaaminen ja seksuaalikasvatus. Aluksi lapsen kasvatus tapahtuu lähinnä sanattoman viestinnän kautta, elein, katsein ja kosketuksin. Myöhemmin kasvatus tapahtuu myös verbaalisesti, eli sanallisesti. (WHO 2010.) Seksuaalikasvatuksen avulla lapsi oppii oman kehon toiminnan ja halujen ymmärtämisen. Seksuaalikasvatuksella lapsi saa elämää kannattelevat taidot, tiedot ja arvomaailman oman seksuaalisuuden

tueksi. Tutkitun tiedon mukaan laadukkaalla, positiivisella ja tukevalla seksuaalikasvatuksella voidaan muodostaa lapsuudesta saakka seksuaalisuus elämän voimavaraksi. (Katajamaa 2017.)

Lapsen toiminnasta tai puheesta ei voi tehdä suoria oletuksia, koska niiden merkitys voi olla lapselle eri kuin aikuiselle. Seksuaalisuuteen liittyvissä teemoissa puhuttaessa onkin tärkeää huomioida, että lapselle selittää sanojen merkityksen, jolloin ehkäistään mahdollisuus epäselvyyteen tai hämmennykseen. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016.) Vuonna 2012 tehty tutkimus vanhempien koetuista haasteista seksuaalikasvatukseen liittyen tuo ilmi, että usein laadukkaana seksuaalikasvatuksen esteenä vanhemmilla on tarve ylimitoitettulle lapsen suojelulle, epätietoisuus aiheesta, pelko arvosteluksi tulemisesta tai epämieluisat tunteet teemaan liittyen. (Stone, N., Ingham, R. & Gibbins, K. 2012.) Katajamaa tuo ilmi tutkielmassaan, että lapsen ylimitoitettu suojeleminen, esimerkiksi kertomatta jättäminen tai lapsen esittämiin kysymyksiin vastaamattomuus, ei edistä ja tue lapsen seksuaalista kehitystä. Liiallinen suojeleminen voi ennemminkin haitata ja tukahduttaa seksuaalista hyvinvointia. (Katajamaa 2017.)

Lasta ei tule koskaan nolata, syyllistää eikä luoda häpeän tunnetta. Ihmisen seksuaalisuus on hyvin häiriöaltis, minkä vuoksi tulee välttää altistamista sitä haitallisille kokemuksille, kuten nolaamiselle tai väheksynnälle. Kosketuksen laadulla ja määrällä on merkittävä vaikutus lapsen seksuaaliseen kehitykseen. Merkitystä on myös sillä, miten puhutaan lapsen kehosta tai reagoidaan normaaliin seksuaalisuuden ilmenemiseen, kuten unnuttamiseen tai tutkimusleikkeihin. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2015.) Aikuisen hyvä käydä yhdessä lapsen kanssa läpi sopivaa käyttäytymistä ja asettaa rajoja syyllistämättä, ja ilman häpeän tunteen luomista. Lasten seksuaalissävyytteisistä tutkimusleikeistä tai sukuelinten koskettelusta ei tarvitse huolestua. Aikuinen voi tarvittaessa kuitenkin ohjata lasta sosiaalisesti hyväksytyyn suuntaan kertomalla lapselle esimerkiksi, että omien sukuelimien koskeminen ja kehon tutkiminen on sallittua, mutta sitä on hyvä tehdä omassa rauhassa. Seksuaalikasvatusta on siis hyvä antaa myönteisyys edellä. (Cacciatore ym. 2019.)

Lapsilla on suuri tarve ja kiinnostus tietää erilaisista asioista, ja he pohtivat paljon. Lapset kysyvät askarruttavia kysymyksiä suoraan ja avoimesti muun muassa kehoista, tunteista ja liisääntymisestä. Lapsi saattaa esimerkiksi kysyä, miten lapsia tehdään, mistä lapset tulevat tai miksi tytöillä ei ole pippeliä. Tärkeää on vastata lähtökohtaisesti aina, kun lapsi kysyy. Lapsi oppii, että asioista on sallittua ja hyväksyttävää puhua, kun uteliaisuus kohdataan hyväksyen, ilman kysymyksen kieltämistä tai paheksumista. (Cacciatore ym. 2019.)

Ikätasoinen seksuaalikasvatus pitää sisällään myös sen, että lasta suojellaan ikätasoon nähden vääränlaisilta ja liian varhaisilta seksuaalisilta vaikutteilta, kuten aikuisten seksitilanteilta tai pornolta, mitkä voivat vahingoittaa lapsen turvallista seksuaalista kehitystä. Mikäli lapsi kuitenkin jotain kautta altistuu ikätasoon kuulumattomalle ja lasta hämmentävälle kokemuk-
selle, on tilanteesta tärkeä keskustella lapsilähtöisesti, ottamalla vastaan ja sanoittamalla

lapsen tunteet ja reaktiot. Lasta ei tule ikinä jättää tunteiden kanssa yksin. Ilmapiiri, missä lasta hämmentävistä tai mietityttävistä asioista voi puhua avoimesti, ilman vaikenemista, poistaa lapsen häpeän ja syyllisyyden tunnetta sekä suojelee lapsen hyvinvointia. (MLL 2019; MLL 2020.)

3.4.1 Vanhempi lapsen seksuaalikasvattajana

Vanhempi on tärkeässä roolissa lapsen seksuaalikasvattajana. Lapsi saa kasvaessaan tietoa seksuaalisuudesta sekä virallisten väylien kautta, kuten terveydenhuollon ammattilaisten, että epävirallisten lähteiden kautta, kuten vanhempien. Vanhempien merkitys seksuaalikasvattajina on sitä suurempi, mitä pienempi lapsi on. Tärkeä tehtävä vanhemmalla on kasvattaa lapsi kehittymään omaan tahtiin, arvostamaan itseään omana itsenään, juuri sellaisena kuin on, ja tunnistamaan omat rajat ja pitämään niistä huolta. (Bildjuschkin 2015; Cacciatore & Ingman-Friberg 2016.)

Perheen merkitys lapsen hyvinvoinnille on kiistaton, perheessä vanhemmalla on tärkeä ja näkyvä rooli lapsen elämässä. On sekä vanhemman velvollisuus että oikeus antaa seksuaalikasvatusta lapselle. Vanhemman antama seksuaalikasvatus lapselle tapahtuu arjen keskellä osana luonnollisia hetkiä sekä tiedostetusti että tiedostamatta, se on lapsen kasvattamista häneen omaan identiteettiin. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2012.)

Lapsen seksuaalisen kehityksen tukemiseksi on tärkeää, että lapsi saa asiallista ja oikea aikaista tietoa, ja sopivin lähde tälle tiedolle usein on lapsen vanhempi. Lapsi vertaa itseään herkästi häntä ympäröiviin ihmisiin, ja oppii niin puheista kuin toimintatavoista. Turvallinen vanhempi lapsen seksuaalikasvattajana on itseään ja lasta rakastava ja hellivä, sekä omat ja muiden arvot ja rajat tunteva. (Bildjuschkin 2019.)

3.4.2 Terveydenhoitajan rooli seksuaalikasvattajana

Terveydenhoitajan rooli 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvattajana näkyy erityisesti neuvolatyöskentelyssä. Neuvolapalvelut kuuluvat Suomessa jokaiselle 0-6 vuotiaalle lapselle ja lapsen perheelle, ja palveluita ohjataan asetuksin ja lain. Neuvolassa annetaan lapsen perheelle terveysneuvontaa, mihin osaltaan kuuluu seksuaaliterveysneuvonta. (Hakulinen-Viitanen, Hieta-nen-Peltola, Hasturp, Wallin & Pelkonen 2012.)

Lastenneuvolassa määräaikaissa terveystarkastuksissa terveydenhoitajan tehtäviin kuuluu keskustelu lapsen vanhemman tai vanhempien kanssa lapsen seksuaalisesta kehityksestä. Aiheen puheeksiotto saattaa usein olla vaikeaa niin ammattihenkilölle kuin vanhemmalle sen henkilökohtaisuuden vuoksi. Terveydenhoitajalla on kuitenkin tärkeä rooli olla antamassa puolueetonta ja oikeaa tietoa perheelle, ilman henkilökohtaisten asenteiden tai ajatusten vaikutusta. (Hakulinen & Mäenpää 2020.) On erittäin tärkeää, että vanhemmat saavat

tarvittavaa apua ja tukea lapsen myönteiseen ohjaamiseen ja hoitamiseen, jotta lapsella on jaksava aikuinen arjessa kasvattamassa ja tukemassa (Andell ym. 2019).

3.4.3 Asenteiden ja arvojen vaikutus seksuaalikasvatukseen

WHO:n Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa -julkaisun (2010) mukaan lapsen seksuaaliseen kehitykseen vaikuttavat osaltaan niin yhteiskunnan kuin perheen normit ja kulttuuri. Ihmisen seksuaalisuus ja sen ilmeneminen näkyy opituissa asenteissa. Seksuaalikasvatuksella opetetaan lapselle asenteita muun muassa oman kehon arvostuksesta, eri tunteisiin suhtautumisesta, moninaisuuden kunnioittamisesta ja hyväksymisestä, sekä sukupuolten yhdenvertaisuuden kunnioittamisesta. (WHO 2010.)

Asenteissa ja arvoissa seksuaalisuus voidaan ilmaista ja kokea monella eri tavalla, ja ne usein heijastuvat niin itseen kuin toisiin ihmisiin (Mielenterveystalo 2020). Arvot tarkoittavat toivottua tai tavoiteltavaa asiaa, ja asenteet tarkoittavat suhtautumista eri asioihin. Lapsen kasvatajan arvoilla ja asenteilla on selkeä ja merkittävä vaikutus seksuaalikasvatuksen antamiseen. Hyväksyvän asenteen on todettu olevan yhteydessä muun muassa tarpeellisen tiedon antamiseen, yksilöllisyyden kunnioittamiseen, turvallisuuteen ja vastuullisuuteen sekä myönteiseen ja sallivaan suhtautumiseen seksuaalisuudesta. On myös todettua, vaikka kasvattajien arvoilla ja asenteilla on suuri merkitys, eivät samat arvot ja asenteet kuitenkaan aukottomasti siirry lapselle. Lapsi rakentaa omia arvoja ja asenteita niin vanhempien kuin muun ympäristön vaikutuksesta. (Bildjuschkin 2015.)

On tutkitusti tiedossa, että lainkaan minkäänlaisia oletuksia on lähes mahdoton toimia, minkä vuoksi asenteet heijastuvatkin seksuaalikasvatuksessa. Yleisimpiä oletuksia mitä tehdään ihmisen seksuaalisuuteen liittyen ovat seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen oletus. Voi olla vaikeaa olla olettamatta yleisten normien mukaisesti, jos on itse oppinut tiettyihin normatiivisiin ajatusmalleihin. On kuitenkin tärkeää pohtia omia asenteita ja oletuksia, jotta voi ne tunnistaa ja niihin tarvittaessa vaikuttaa. Normikriittinen asenne tukee sitä, että jokainen tulee nähdyksi ilman automaattisia oletuksia, mikä puolestaan vähentää syrjintäkokemuksia. (Bildjuschkin 2015.)

Marja Katajamaa (2017) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan vanhempien suhtautumista lapsen seksuaalisuuteen. Tutkielman mukaan on tunnistettavissa kaksi ajankohtaista suhtautumisen näkökulmaa lapsen seksuaalisuuteen, mitkä ovat suojelun ja toimijuuden näkökulmat. Suojelun näkökulmasta aikuisen tehtävänä on lapsen seksuaalisuuden suojeleminen kaikelta vääränlaiselta ja liian varhaiselta vaikutteelta ja tiedolta. Toimijuuden näkökulma on uudempi näkökulma. Toimijuuden näkökulmassa lapsi nähdään aktiivisena yksilönä oikeuksiin. Seksuaalisuus on osa lasta, minkä vuoksi lapsella on oikeus itsemääräämiseen sekä saada tietoa seksuaalisuudesta ikätasoisesti. Tutkimuksessa todetaan, että neutraali

asentoituminen ja mahdollisimman vähäinen puuttuminen lapsen luonnolliseen seksuaaliseen toimintaan tukee parhaiten ehjää seksuaalista kehittymistä. (Katajamaa 2017.)

Väestöliiton vuonna 2013-2014 vanhemmille ja ammattilaisille tehdyssä tutkimuksessa alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatuksesta nousee ilmi aiheeseen liittyvä vaihteleva asentoituminen. Pääsääntöisesti kuitenkin vanhempien asenteet olivat avoimia ja seksuaalikasvatuksen saantia alle kouluikässä pidettiin tärkeänä, tutkimuksessa ilmeni myös suuri tarve tietomateriaalille seksuaalikasvatuksesta. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016.)

3.4.4 Turvataitojen opettelu

Turvataitokasvatuksen on todettu olevan tärkeä osa seksuaalikasvatuksen antoa. Lapsen turvallisuudesta huolehtiminen ja lapsen suojeleminen on ensisijaisesti aikuisen tehtävä, mutta lapselle itselleen on tärkeää opettaa keinoja suojella ja puolustaa itseään turvataitojen avulla. Turvataitokasvatus on tiedon antamista lapsille oikeuksista, sekä valmiuksien opettelua mahdollisia ilmeneviä uhkatilanteita varten. Lapselle tulee opettaa taitoja, miten toimia ja hakea apua, jos on vaarassa joutua tai joutuu häirinnän, kiusaamisen, tai joko fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Turvataitokasvatuksen ei tule aiheuttaa lapselle tarpeettomia pelkoajatuksia, vaan tarkoitus on antaa tietoa ja rohkaisua erilaisten vaaratilanteiden välttämiseksi. (Andell, Lajunen & Ylenius-Lehtonen 2019.)

Turvataidoista on hyvä puhua lapselle yksinkertaisesti, rauhallisesti ja lasta säikäyttämättä, sekä lapsen luonne ja ikä huomioon ottaen. On hyvä korostaa, että yleisesti ihmiset ovat turvallisia ja tahtovat hyvää. Lapselle kuitenkin tulee kertoa, että on olemassa myös vaaroja, ja itsensä suojeleminen niiltä on tärkeää. Turvataitojen opettamisessa yksi keskeinen opetus on kolmen kohdan sääntö: Sano Ei, lähde pois ja kerro turvalliselle ja tutulle aikuiselle. Kolmen kohdan sääntö opettaa lapselle taidon, miten toimia pelottavissa, epämukavissa tai ahdistavissa tilanteissa. Tärkeä osa turvataitoja on myös kaikkien kehonosien nimeäminen ja opettelu niiden oikeilla nimillä. On tärkeää, että lapsi osaa sanottaa ja kertoa kehoon liittyvistä asioista ymmärrettävästi oikeilla termeillä. (Cacciatore & Ingman-Friberg 2016.)

Arkisissa hetkissä on hyvä opettaa lapselle turvataitoja, esimerkiksi pukeutumisen ja riisumisen, peseytymisen tai levon yhteydessä. Näissä tilanteissa voi luontevasti kertoa lapselle yksityisyydestä, suostumuksesta, läheisyydestä ja kehosta, ja niihin liittyvistä säännöistä. Tärkeää ja olennaista on opettaa lasta arvostamaan niin omaa kuin toisten kehoa. Vanhemman on hyvä ohjata lasta luottamaan omiin tunteisiin, ja kertomaan aina avoimesti omista kokemuksista ja tunteista aikuiselle. Lapselle voi esimerkiksi kertoa, että kosketus ei saa tuntua pahalta, eikä mitään tarvitse salailla. Näin luodaan avointa keskustelukulttuuria, opetetaan lasta sanoittamaan tunteitaan ja tunnistamaan omia rajojaan, sekä rohkaistaan lasta pyytämään apua tilanteissa, jossa kokee olonsa turvattomaksi. (Väestöliitto 2021a.)

Lapselle turvataitojen opettamisessa keskeistä on kertoa itsemääräämisoikeudesta. On tärkeä kertoa, että keho on lapsen oma ja lapsella on itsellään täysi oikeus kehoonsa, erityisesti intiimipaikkojen yksityisyyttä painottaen. Lapselle on hyvä kertoa, että kaikki kehonosat ovat yhtä tärkeitä, mutta erityisesti omiin sukuelimiin ja pyllyyn, ei saa kukaan muu kuin lapsi itse koskea ilman lupaa ja oikeutettua syytä. Jos joku, toinen lapsi tai aikuinen koskee sukuelimiin tai pyllyyn, tulee siitä aina kertoa turvalliselle aikuiselle ja muistaa kolmen kohdan sääntö. Lapselle on hyvä sanoittaa, että missä tilanteessa vain voi muuttaa mielensä, jos kosketus ei tunnu hyvältä, esimerkiksi halaus tai leikki. Aina on oikeus vetäytyä tilanteesta ja läheisyydestä pois niin halutessaan. Lapsella on oikeus päättää, kenet haluaa lähelleen, ja miten häneen kosketaan. Suostumuksen sanoittaminen lapselle ja sen tärkeyden opettaminen arkisissa tilanteissa tukee sitä, että lapsi oppii omien rajojen kunnioittamisen ja ettei niitä saa noin vain rikkoa. Kehon itsemääräämisoikeudesta voi puhua monissa arjen hetkissä ja aiheita on hyvä myös kerrata. Esimerkiksi peseytymisessä omatoimisuuteen ohjaaminen tukee lapsen intiimiteettisuojaaja ja kehosta hyväksyvästi puhuminen tukee myönteistä kehonkuvaa. Tutkimusten valossa myönteisellä kehonkuvalla ja kehon arvostamisella on todettavissa suojaava yhteys hyväksikäyttökokemuksilta välttymiseen. (Andell ym. 2019; Cacciatore & Ingman-Friberg 2016.)

4 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyö on kehittämistyö ja se toteutettiin toiminnallisella menetelmällä. Toiminnallisessa kehittämistyössä yhdistyy käytännön toteutus ja toteutuksen raportointi (Airaksinen & Vilkkä 2003). Tämän opinnäytetyön tuotoksena on opas 0-6 vuotiaan lapsen vanhemmille seksuaalikasvatuksesta, joten toteutuksen valintana toiminnallinen menetelmä oli ilmeinen. Opinnäytetyön toteutus on alkanut harkitusta ja perustellusta työelämän kehittämistarpeesta. Opinnäytetyöprosessi eteni vaiheittain aiheen päättämisestä toteutuksen suunnitteluun, toteuttamiseen, raportointiin, arviointiin ja julkaisuun. Oppaan toteutuksen onnistumista arvioitiin keräämällä palautetta yhteistyökumppanilta lomakkeen avulla, sekä omaa oppimista ja ammatillista kehittymistä arvioitiin opinnäytetyöprosessin toteutuksessa läpi koko prosessin.

Tutkimuksellisuus näkyy opinnäytetyössä erityisesti tiedonkeruun vaiheessa. Teoreettisen viitekehysten aineiston keräämiseen ja oppaan sisällön muodostamiseen on sovellettu ja hyödynnetty kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmä on keskeinen menetelmä muodostaessaan kokonaiskuvaa tietystä aihealueesta. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus edistyy tutkimusongelman määrittelystä, tietokantojen ja hakutermin valintaan, niiden analysointiin, raportointiin ja johtopäätöksiin. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016.)

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena on aina jonkunlainen konkreettinen tuotos, kuten tässä tapauksessa opas. Koska toiminnallisen opinnäytetyön tavoite on selkeyttää tuotoksen avulla toimintaa ja olla hyödyllinen, tehdään tuotos aina jonkun hyödynnettäväksi ja käytettäväksi. Toiminnallisen menetelmän tarkoituksena ja lähtökohtana on toiminnan kehittämiseksi toteuttaa joko täysin uusi tai aikaisempia samantyyppisiä tuotoksia parempi, ajankohdaisempi tai suotavampi tuotos. Raportoinnissa on olennaista kuvata ja käsitellä, millä keinoin lopulliseen tuotokseen on päädytty. Toiminnallinen opinnäytetyö rajataan palvelemaan tiettyä kohderyhmää, ja aiheen rajausta on tärkeää, jotta tuotoksen hyödyntäminen on mahdollisimman palvelevaa. (Airaksinen & Vilka 2003.)

4.2 Aineiston valinta ja tiedonhankinta

Aineiston valinta ja tiedonhankinta toteutettiin etsimällä aiheesta tietoa laajasti niin kirjoista kuin sähköisistä lähteistä. Aineiston valinta rajattiin enintään kymmenen vuotta vanhoihin julkaisuihin, ajankohdaisuuden ja luotettavuuden varmistamiseksi.

Hakusanoja tiedonhankinnassa käytettiin muun muassa lapsi, vanhemmat, seksuaalikehitys, seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, asenteet ja arvot. Englanninkielisiä hakusanoja käytettiin child, parents, sexuality, development, sexual health, sex education, values. Lisäksi termeille käytettiin mahdollisia synonyymeja. Hakukoneiden haussa käytettiin AND- ja OR-toimintoa etsiessä tutkimuksia, mitkä sisältävät kaikki käytetyt hakusanat tai minkä tahansa niistä. Tiedonhaussa käytettiin myös sanojen katkaisua *-merkin avulla, jolloin käyttämä hakusana etsitään eri taivutusmuodoissa, esimerkiksi kehity*, laps* ja seksu*. NOT-toimintoa haussa käytettiin, kun hakuehdotuksista haluttiin poissulkea jokin sana. Esimerkiksi NOT-toimintoa käytettiin sanoille kouluikäinen, yläkoulu ja nuori. Tutkimuksia nuorten seksuaalisuudesta on tehty huomattavasti enemmän kuin alle kouluikäisten lasten, minkä vuoksi seksuaalisuus hakusalla löytyy runsaasti tietoa nuorten seksuaalisuudesta. Nämä tutkimukset rajattiin pois hakuehdotuksista, koska ne tutkimukset eivät vastanneet opinnäytetyön tarkoitukseen ja tavoitteeseen täsmällisesti. Lisäksi aineiston valinnassa rajattiin pois aineisto, mikä käsittelee lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tai poikkeavaa seksuaalista käyttäytymistä.

Käytetyt hakukoneet aineiston keruussa olivat Google, Google Scholar, Finna, Medic ja Terveystietä. Tiedonhaun ja keruun jälkeen arvioitiin aineiston valinta opinnäytetyöhön käytettäväksi muun muassa sen sisällön, käytettyjen lähteiden sekä tekijöiden ammattitaustan perusteella. Aineiston valinnassa merkittävin kriteeri oli se, että aineisto koskee 0-6 vuotiaan seksuaalista kehitystä ja/tai seksuaalikasvatusta.

4.3 Oppaan suunnittelu - Millainen on hyvä opas?

Suunnitteluvaiheessa tutustuttiin aineiston avulla siihen, millä tavoin on hyvä opas ja mitä kriteereitä se pitää sisällään. Niin oppaan suunnittelussa, toteuttamisessa kuin arvioinnissa hyödynnettiin Rouvinen-Wileniuksen opasta ”Tavoitteena hyvä ja hyödyllinen terveysaineisto”.

Terveysaineistoa sisältävän tuotoksen yleisenä lähtökohtana on hyvä pitää sitä, että aineisto vastaa sille tarkoitetun kohderyhmän sen hetkisiin tarpeisiin. Terveysaineiston tulisi tukea yksilöitä ja ryhmiä terveyttä edistävään käyttäytymiseen. Voimavaralähtöinen lähestymistapa edistää tavoitteiden saavuttamista kannustamalla ja auttamalla yksilöä ymmärtämään omia keinoja ja mahdollisuuksia terveyden edistämiseksi. (Rouvinen-Wilenius 2007.)

Hyvän terveysaineiston kriteeristö standardit pitävät sisällään sen, että aineistolla on konkreettinen ja selkeä hyvinvointi-/terveystavoite, aineistossa on informatiivista tietoa terveyden taustatekijöistä sekä keinoista, joilla saada myönteisiä muutoksia. Lisäksi hyvä terveysaineisto on motivoiva, käyttäjäryhmän tarpeita palveleva ja se herättää lukijassa mielenkiinnon ja luottamuksen. (Rouvinen-Wilenius 2007.)

Oppaan suunnittelussa pidettiin mielessä tavoitteet: tietoisuuden lisääminen aiheesta, tuen ja konkreettisten keinojen tarjoaminen 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatukseen, sekä työkalujen antaminen omien asenteiden ja arvojen pohtimiseen. Suunnittelussa huomioitiin mahdollisimman selkeä ja johdonmukainen asettelu oppaalle, sekä osuva otsikointi. Oppaan sisältö suunniteltiin kerätyn aineiston, sekä toimeksiantajan kanssa käydyn suunnitelmapalaverin pohjalta. Suunnitteluvaiheessa selvitettiin jo olemassa olevan tutkimustiedon perusteella, millä tavoin asioihin ilmenee erityisesti tuen tarve seksuaalikasvatuksessa. Sisällön suunnittelussa huomioitiin vanhempia kannustava, lämminhenkinen sekä voimavarakeskeinen lähestyminen aiheeseen.

4.4 Oppaan tekoprosessi ja sisältö

Oppaan sisältö tuotettiin kerätystä tutkimustiedosta. Sisältö koostettiin tämänhetkisen tutkimustiedon perusteella 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalisuuden pääpiirteistä ja siihen vaikuttavista asioista. Opas tehtiin Canvas-työkalua käyttäen. Työkalu osoittautui tekoprosessin aikana suhteellisen vaikeakäyttöiseksi ja sivujen yhtenäistäminen ja muokkaaminen hankalaksi. Oppaaseen käytettiin myös muutamia tehostekuvia, jotka ovat vapaasti käytettävältä Pixabay nettisivustolta. Oppaan sisältö ja opinnäytetyöraportin teoreettinen viitekehys ovat työstetty rinnakkain toisia tukevasti.

Opasta tuli kokonaisuudessaan 14 sivuinen, mukaan lukien kansisivu ja lähdeluettelo. Opas alkaa vanhemmille kohdistetulla johdannolla, minkä tarkoituksena on alustaa lukijalle oppaan

sisältö ja luoda opas helposti lähestyttäväksi. Seuraavaksi luotiin vanhemmalle info aiheesta, mitä on lapsen seksuaalisuus ja miksi seksuaalikasvatus on tärkeää jo syntymästä lähtien. Tästä seuraa osuus ”Seksuaalikasvatus on asennekasvatusta”, mikä sisältää avoimia kysymyksiä, joiden avulla vanhempi voi pohtia omia arvoja ja asenteita liittyen seksuaalisuuteen, kehoon ja sukupuoleen. Opas sisältää kolmisivuisen osan 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalisen kehityksen tyypillisestä ilmenemisestä ikävaiheittain. Oppaassa käsitellään 0-1, 2-3 ja 4-6 vuotiaittain, mitä kehityksessä tapahtuu ja miten vanhempi voi tukea kehitystä. Lisäksi oppaaseen luotiin tietoisuus siitä, mitä on lapsen itsetyydytys, eli unnutus. Oppaaseen toteutettiin myös osio turvataidoista ja niiden opettamisesta lapselle, mikä on tärkeä osa lapsen seksuaalikasvatusta. Oppaan loppuun luotiin vielä vinkkiosio vanhemmalle siitä, miten voi vastata lapsen esittämiin kysymyksiin seksuaalisuudesta. Vinkit esimerkkikysymyksistä ja -vastauksista pyrkivät antamaan vanhemmille konkreettisia toimintamalleja arjen seksuaalikasvatuksen tukemiseksi ja helpottamiseksi. Oppaan visuaalinen ilme toteutettiin neutraalilla haalealla sävymaailmalla, ja jokainen sivu tehtiin yhteensopivaksi ja samantyylliseksi.

Oppaan sisällössä vältettiin käskymuotoja, ja neuvot ilmaistiin vanhemman mahdollisuuksina vaikuttaa lasta tukevaan seksuaalikasvatukseen. Toimeksiantajalta saadun palautteen ja ehdotusten perusteella oppaan sisältöä muokattiin tekoprosessin aikana tarvittaessa ja lauseita muotoiltiin inklusiivisiksi. Toimeksiantajalta saatiin muun muassa kehitysehdotus, että oppaassa ei käytettäisi ainoastaan unnutus-termiä, vaan termiä käytettäisiin synonyyminä lapsen itsetyydytykselle. Toimeksiantajan ehdotuksesta oppaan sisältöön myös lisättiin vanhemmalle lukuvinkkejä yhdessä lapsen kanssa luettavaksi.

Toteutusprosessi tapahtui johdonmukaisesti vaihe vaiheelta, ja huolellisen suunnittelun ansiosta oppaan työstäminen oli pääsääntöisesti sujuvaa. Lopputuloksena saatiin tuotettua selkeä ja hyödyllinen opas, kattavalla aineistosisällöllä. Opas on mahdollista julkaista niin pdf-muodossa kuin tulostettavana paperijulkaisuna.

4.5 Oppaan arviointi

Opinnäytetyöprosessin tavoitteiden toteutumista arvioitiin keräämällä palautetta oppaasta yhteistyökumppanilta lomakkeen avulla. Oppaan arvioinnissa hyödynnettiin arviointilomaketta, minkä kysymykset harkittiin tarkkaan ja pitäen mielessä edellä mainitut hyvän terveysaineiston kriteeristön standardit. Arviointilomakkeen kysymykset syntyivät siis Rouvinen-Wileniuksen ”Tavoitteena hyvä ja hyödyllinen terveysaineisto” -oppaan pohjalta. Kysymysten asettelun lähtökohtana ja tavoitteena oli saada oppaan arviointia varten mahdollisimman kertovaa, konkreettista ja hyödyllistä palautetta. Kysymyksiä muodostui yhteensä kymmenen ja kysymykset aseteltiin avoimiksi kysymyksiksi. Näin annettiin vastaajalle mahdollisuus vastata omin sanoin, ja saatiin kattavasti tietoa arviointia varten. Palautteen avulla arvioitiin, onko hankkeen tavoitteet saavutettu. Tärkeänä arviointimenetelmänä pidettiin palautteen

keräämistä toimeksiantajalta, koska opas tuotettiin yritykselle hyödynnettäväksi sekä yrityksen tietotaito aiheesta oli arvokasta. Laaja-alaisempaa arviointilomakkeen jakamista kohde-ryhmälle esimerkiksi neuvoloihin tai varhaiskasvatukseen myös pohdittiin laajemman palautteen hankkimiseksi, mutta ajan puitteissa se ei ollut mahdollista.

Arviointilomakkeen sisältämät kysymykset koskivat odotuksia oppaasta, täyttyivätkö odotukset, ja minkälainen ensivaikutelma oppaasta syntyi, vastasiko oppaan sisältö tarpeeseen ja koettiin oppaan sisällön antavan hyödyllistä tietoa ja tukea seksuaalikasvatukseen vanhemmille. Arviointilomakkeen kysymyksissä selvitettiin myös lukijan kokemusta siitä, lähestyykö opas aihetta sensitiivisesti ja voimavarakeskeisesti, sekä huomioiko oppaan sisältö moninaisuuden. Kysymykset koskivat myös oppaan käyttäjälähtöisyyttä, helppolukuisuutta sekä visuaalisuutta.

Saadun palautteen perusteella voitiin arvioida opinnäytetyön tavoitteiden toteutuneen ja oppaan tuottamisen onnistuneen hyvin. Palaute oli positiivista, opas vastasi työelämän tarpeeseen ja se koettiin hyödylliseksi. Opas koettiin helppolukuiseksi ja sopivan kattavaksi kokonaisuudeksi, sekä antavan napakkaa tietoa lapsen seksuaalisuudesta ja konkreettisia neuvoja seksuaalikasvatukseen 0-6 vuotiaan lapsen vanhemmille. Kehittämistarvetta nähtiin oppaan visuaalisessa ilmeessä, sävy maailmaan toivottiin muutosta sekä kuvituskuvia toivottiin lisäksi oppaaseen.

5 Pohdinta

Opinnäytetyön aiheen valinnassa, rajauksessa ja toteutustavan määrittelyssä oli alkuun jonkin verran haasteita ja epävarmuutta. Lopulta kuitenkin työelämän tarve oppaalle pienen lapsen seksuaalikasvatuksesta vahvisti ja määritteli lopullisen aiheen rajauksen. Seksuaalisuus on laaja ja jokaista ikäryhmää koskettava aihe, minkä vuoksi rajaaminen tuotti aluksi haastetta. Lisäksi opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa havaittiin, että aiheesta on aikaisemmin tehtyjä samantyyppisiä toiminnallisia opinnäytetöitä. Tämä loi oman haasteensa uudelle näkökulman ja tuotoksen kriittiselle tarkastelulle, sekä heräsi kysymys, että tuoko opas lisäarvoa jo olemassa oleviin tuotoksiin nähden. Kuitenkin työelämän tarve kehittää opas 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatuksen tukemiseen vahvasti näkemyksen siitä, että aikaisemmista tuotoksista huolimatta, oppaalle on ajankohtainen tarve. Lapsen seksuaalikasvatuksen edistämiseksi on tärkeää, että tukea ja tietoa seksuaalikasvatukseen on saatavilla mahdollisimman laajasti ja helposti.

Seksuaalisuus on tutkimustiedon perusteella olennainen osa ihmisyyttä vauvasta ikäihmiseen, ja terveydenhoitotyössä olennaista on seksuaalikasvatuksen antaminen. Opinnäytetyöprosessi koettiin tämän vuoksi merkitykselliseksi ja ammatillista kehitystä edistäväksi. Heti prosessin

alusta alkaen oli selvää, että opinnäytetyön aiheena käsitellään ihmisen seksuaalisuutta, mutta näkökulma ja ikäryhmä olivat vielä aluksi epäselviä. Opinnäytetyön aiheen rajauksen, näkökulman ja tarkoituksen tarkennettua prosessi lähti etenemään mutkattomasti kehittämistyön tavoitetta kohti. Mielenkiinto aihetta kohtaan tuki prosessin toteuttamista soljuvasti eteenpäin, ja ammatillista kehittymistä ja oppimista arvioitiin läpi koko opinnäytetyöprosessin teon. Ammatillinen osaaminen ja ymmärrys seksuaalikasvatuksesta kehittyi ja vahvistui opinnäytetyöprosessin aikana valtavasti, opinnäytetyöprosessi kehitti itseohjautuvuutta, ongelmatilanteiden hahmottamista sekä ratkaisujen löytämistä ja toteuttamista.

Opinnäytetyön toteutuksessa saavutettiin onnistuneesti asetettu tarkoitus kehittää ja tuottaa opas 0-6 vuotiaiden lasten vanhemmille lapsen seksuaalikasvatuksen tueksi. Saadun palautteen perusteella voidaan todeta myös asetettujen tavoitteiden toteutuneen siltä osin, että oppaan sisältö antaa kattavaa tietoa lapsen seksuaalisuudesta, konkreettisia selkeitä neuvoja ikätasoiseen seksuaalikasvatukseen, sekä antaa työkaluja omien asenteiden pohtimiseen kohdistetusti vanhemmille. Palauteen perusteella opas on hyödyllinen ja vastaa toimeksiantajan tarpeeseen. Opas on toteutettu inklusiivisesti, sisältää luodessa otettiin aktiivisesti huomioon seksuaalisuuden, sukupuolen, kehojen sekä perheiden moninaisuus. Oppaassa on huomioitu, että sisältö ei poissulje ihmisryhmiä tai perhemuotoja.

Yhteistyö toimeksiantajan kanssa sujui mutkattomasti. Yhteyttä pidettiin sähköpostin välityksellä ja ajatusten jakaminen oppaan toteutuksesta tapahtui matalalla kynnyksellä. Toimeksiantaja pidettiin ajan tasalla oppaan etenemisestä, saaden aktiivista ohjausta ja palautetta sisällöstä ja aiheiden muotoilusta. Opinnäytetyö toteutui suunnitellusti tiiviissä aikataulussa 2021 kevään aikana.

5.1 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön luotettavuuden ja eettisyyden arvioimiseksi tutustuttiin Tutkimuseettisen neuvottelukunta TENK ohjeisiin ja aineistoon hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen loukkausepäilyjen käsittelemisestä, sekä Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta ETENE-julkaisuun.

Hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtina tutkimusetiikan näkökulmasta ovat muun muassa tutkimuksen toteutuksen avoimuus, suunnittelun ja toteutuksen raportointi, sekä asianmukainen viittaaminen käytettyihin tutkimuksiin (TENK 2012).

Tämän kehittämistyön periaatteena on ollut vuorovaikutuksellinen yhteistyö toimeksiantajan kanssa, jotta tuotoksen tarve vastaa mahdollisimman hyvin työelämän tarvetta. Luotettavuus varmistettiin sillä, että opinnäytetyöprosessista tehtiin yhteistyösopimus työelämän toimeksiantajan kanssa. Toimeksiantajan kanssa sovittiin etäpalaverissa opinnäytetyöprosessin etenemisestä ja käytiin läpi yhdessä osapuolten oikeudet ja velvollisuudet. Tutkimuslupaa ei opinnäytetyön toteuttamiseen tarvinnut. Oppaan arviointiin käytettiin arviointilomaketta, minkä

avulla kerättiin toimeksiantajalta palautetta oppaasta avoimia kysymyksiä hyödyntäen. Arviointilomakkeen vastauksia hyödynnettiin opinnäytetyöraportissa nimettömästi. Opinnäytetyöprosessin edetessä prosessin luotettavuutta, eettisyyttä ja toteutusta arvioitiin jatkuvasti.

Opinnäytetyön toteutuksessa pyrkimyksenä oli aiheen tarkka kuvaaminen ja syvempi ymmärrys, sekä oppaan luominen kerätystä tiedosta. Aihealueeseen tutustuttiin ja syvennyttiin laajasti ennen opinnäytetyöraportin ja oppaan kokoamista, minkä jälkeen suunniteltiin ja luotiin mahdollisimman järjestelmällinen kokonaisuus. Tiedonhaussa käytettiin vain luotettavia tiedonhaun tapoja ja tietokantoja. Lähteiden luotettavuuteen kiinnitettiin huomiota pitäen jatkuvasti mielessä lähdekriittisyys, ja kaikki käyttöönotettu aineisto valittiin huolellisesti. Luotettavuutta haastoi suhteellisen vähäiset tutkimukset aiheesta. Luotettavuutta varmistettiin käyttämällä tuoretta aineistoa, enintään kymmenen vuotta vanhaa. Opinnäytetyön tuotosta arvioitiin suhteessa aikaisempiin tutkimuksiin ja samantyyppisiin opinnäytetöihin. Luotettavuutta opinnäytetyölle pyrittiin tuomaan prosessin vaiheiden läpinäkyvyydellä ja tarkalla kuvaamisella. (TENK 2012.)

Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta ETENE-julkaisujen mukaan eettisyyden ja luottamuksen perustana on ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittaminen, lähtökohtana aina asiakkaan etu, sekä erilaisuuden hyväksyminen, sensitiivisyys ja vuorovaikutuksellisuus. Eettisessä arvioinnissa erityisesti korostuu lasten, nuorten sekä muiden herkästi haavoittuvien ryhmien huomiointi ja suojelu. (ETENE 2011.) Aiheena seksuaalisuus koetaan usein henkilökohtaiseksi ja tunteita herättäväksi aiheeksi, minkä vuoksi opas tuotettiin herkkätunteisesti ja käyttäen ainoastaan näyttöön perustuvaa tutkittua tietoa. Oppaan luomisessa huomioitiin sisällön ymmärrettävyys, sensitiivisyys ja monipuolisuus eettisyyden varmistamiseksi. Opasta ja teoreettista viitekehystä luodessa arvioitiin jatkuvasti lauseiden muotoilua, ja niiden asiallisuutta. Lapsen oikeuksia ja yksilöllisyyttä korostetaan opinnäytetyössä.

5.2 Johtopäätökset ja jatkokehittämissuhteet

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että tukemalla vanhempia lapsen seksuaalikasvatuksessa voidaan edistää kokonaisvaltaisesti lapsen seksuaaliterveyttä ja hyvinvointia. Ikätasoisessa seksuaalikasvatuksessa olennaista on, että lapsen yksilöllistä kehitystä tuetaan ja suojellaan hyväksyvällä asenteella, tarpeellisella ja oikean tiedon antamisella, rajojen asettamisella sekä hoivan ja turvan antamisella.

Voidaan myös todeta, että uutta tutkittua tietoa aiheesta ei ole viimeisten vuosien aikana tullut paljoa, ja tutkittu tieto ei ole muuttunut merkittävästi. Tämän takia tieto tuotetussa oppaassa on sisällöltään samansuuntaista, kuin aikaisemmin toteutetuissa samantyyppisissä töissä. Voidaan kuitenkin todeta, että entistä enemmän lapsen seksuaalisuuden olemassaolo tiedostetaan, ja lapsen seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksen merkityksestä puhutaan yhä

avoimemmin ja luontevammin, sekä nähdään omien asenteiden merkitys ja siirtyvyys sukupolvelta toiselle.

Jatkokehittämissuunnitelmana kehittämistyölle pohdittiin jo prosessin aikana laajan kyselytutkimustiedon hankkimista siitä, minkälaista konkreettista tukea lapsen vanhemmat tällä hetkellä kaipaavat seksuaalikasvatukseen, ja mitä ovat vanhempien koetut haasteet seksuaalikasvatuksessa. Lisäksi tutkimustietoa olisi hyvä kerätä terveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta siihen, miten seksuaalikasvatus toteutuu, miten helppoa tai haastavaa aiheen puheeksiotto on, ja minkälaista tukea tähän terveydenhuollon ammattilaiset kaipaavat. Jatkokehittämissuunnitelmana näitä tietoja voitaisiin hankkia esimerkiksi kyselylomakkeiden avulla kohderyhmältä eri väyliä hyödyntäen, kuten toimeksiantajan sosiaalisen median kanavia. Kerätyn tiedon perusteella voitaisiin tarkastella ja arvioida tuotettua opasta, ja tarvittaessa soveltaa ja kohdistaa oppaan sisältöä entistä osuvammaksi tarpeeseen. Jatkokehittämissuunnitelmana voitaisiin myös järjestää 0-6 vuotiaan lapsen vanhemmille suunnattu interaktiivinen ryhmätilaisuus seksuaalikasvatuksesta, missä tuotettua opasta voitaisiin käyttää työkaluna.

5.3 Lähteet

Painetut

- Airaksinen, T. & Vilka, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016. Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. Helsinki: Duodecim.
- Cacciatore, R & Korteniemi-Poikela, E. 2015. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Grano.
- Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. 2014. Edistä, ehkäise, vaikuta - Seksuaali- ja lisääntymisterveystoimintaohjelma 2014-2020. Tampere: Juvenes Print.
- Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. painos. Turku: Grano.

Sähköiset

- Andell, M., Lajunen, K. & Ylenius-Lehtonen, M. 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. THL. Viitattu 18.4.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2012. Mitä ihmettä? Seksuaalikasvatusta 3-9 -vuotiaille. Opas ammattilaisille. Viitattu 10.5.2021.
<http://www.nektaria.fi/site/materiaali/?did=17>
- Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Viitattu 1.4.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%C3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Bildjuschkin, K. 2019. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatus vanhemmuuden näkökulmasta. Duodecim. Viitattu 10.5.2021.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00956/lasten-ja-nuorten-seksuaalikasvatus-vanhemmuuden-nakokulmasta?q=seksuaalisuus>
- Cacciatore, R., Ingman-Friberg, S. & Vehkaoja, S. 2019. Uteliaana seksuaalisuudesta -tietovihko. Viitattu 6.4.2021.
<https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/01/8d500976-uteliaana-seksuaalisuudesta-tietovihko.pdf>

ETENE. 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Viitattu 11.4.2021.

<https://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisu+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfdce9841>

Hakulinen, T. & Mäenpää, T. 2020. Neuvolassa edistetään seksuaali- ja lisääntymisterveyttä. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 10.5.2021.

https://www.terveydenhoitajaliitto.fi/uutishuone/blogi/neuvolassa_edistetaan_seksuaali_ja_lisaantymisterveytta.1195.blog

Hakulinen-Viitanen, T., Hietanen-Peltola, M., Hastrup, A., Wallin, M. & Pelkonen, M. 2012. Laaja terveystarkastus - ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Viitattu 10.5.2021.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90831/URN_ISBN_978-952-245-708-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hyvä kysymys. 2018a. Mitä on kehotunnekasvatus? Väestöliitto. Viitattu 12.4.2021.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-on-kehotunnekasvatus/>

Hyvä kysymys. 2018b. Lapsi ja seksuaalisuus. Väestöliitto. Viitattu 31.3.2021.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/lapsi-ja-seksuaalisuus/>

Hyvä kysymys. 2018c. Kuinka tavallista on unnutus? Väestöliitto. Viitattu 10.4.2021.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/kuinka-tavallista-on-unnutus/>

Hyvä kysymys. 2019. Seksuaalisuuden portaat. Väestöliitto. Viitattu 6.4.2021.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/seksuaalisuuden-portaat/>

Katajamaa, M. 2017. Alle kouluikäisten lasten seksuaalisen toiminnan salliminen ja siihen puuttuminen vanhempien järkeilemänä. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. Viitattu 31.3.2021.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101329/GRADU-1496413600.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mielenterveystalo. 2020. Tietoa seksuaalisuudesta. Viitattu 31.3.2021.

https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/seksuaalisuuden_omahoito/Pages/tietoa_seksuaalisuudesta.aspx

MLL. 2019. Lapsi on nähnyt netissä pornoa. Viitattu 20.4.2021.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkejä-lapsiperheen-ärkeen/lapsi-nahnyt-pornoa-netissa/>

MLL. 2020. Miten puhun lapsille ahdistelevista aikuisista. Viitattu 20.4.2021.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/vinkkejja-lapsiperheen-arkeen/miten-puhun-lapselle-ahdisteleivista-aikuisista/>

MLL. 2021a. Vauva kehittyy vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa. Viitattu 8.4.2021.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/0-1-v/vauva-kehittyy-vuorovaikutuksessa-vanhempien-kanssa/>

MLL. 2021b. Lapsen kasvu ja kehitys. 3-4 V. Viitattu 9.4.2021.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/>

Neuvolainfo. 2021. Lapsen seksuaalikasvatus. Viitattu 13.4.2021.

<https://neuvolainfo.fi/lapsen-seksuaalikasvatus/>

Rouvinen-Wilenius, P. 2007. Tavoitteena hyvä ja hyödyllinen terveysaineisto: kriteeristö aineiston tuotannon ja arvioinnin tueksi. Terveyden edistämisen keskus. Viitattu 12.5.2021.

https://www.researchgate.net/publication/232569631_Tavoitteena_hyva_ja_hyodyllinen_terveysaineisto

Stone, N., Ingham, R. & Gibbins, K. 2012. "Where do babies come from?" Barriers to early sexuality communication between parents and young children. Viitattu 10.5.2021.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14681811.2012.737776?scroll=top&needAccess=true>

TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 11.4.2021.

<https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/HTK-ohje-2012>

Väestöliitto. 2018. Tue lapsen kehitystä -julistte. Viitattu 8.4.2021.

<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/tue-lapsen-kehitysta-juliste/>

Väestöliitto. 2021a. Lasten kehotunnekasvatus. Hyvinvointi. Viitattu 31.3.2021.

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/hyvinvointi/>

Väestöliitto. 2021b. Lapsen seksuaalinen kehitys. Viitattu 6.4.2021.

<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/lapsen-seksuaalisuus/>

WHO. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. THL. Viitattu 31.3.2021.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Taulukot

Taulukko 1: Hyvinvoiva lapsi (Väestöliitto 2021a)	10

Liitteet

Liite 1: Arviointilomake oppaasta	32
Liite 2: Opas	34

Liite 1: Arviointilomake oppaasta

Vanhemmille luotu opas 0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatuksesta on nyt lähes valmis. Pyydän arvioimaan tuotosta ja vastaamaan näihin kysymyksiin oppaaseen liittyen. Arvioinnin perusteella voin tehdä vielä tarvittavia muutoksia oppaaseen. Vastaamalla kysymyksiin annat suostumuksen, että käsittelen arviointia nimettömästi opin- näytetyöraportissani.

1. Minkälaisia odotuksia sinulla oli koskien opasta?

2. Vastaako oppaan sisältö odotuksiasi?

3. Millainen ensivaikutelma oppaan lukemisesta tuli?

4. Kuinka hyvin koet oppaan sisällön vastaavan tarpeeseen ja antavan vanhemmille tarpeellista tietoa, tukea ja työkaluja lapsen seksuaalikasvatukseen?

5. Käsitteleekö mielestäsi opas aihetta sensitiivisesti ja moninaisuuden huomioon ottaen?

6. Onko opas mielestäsi ymmärrettävä, helppolukuinen ja käyttäjälähtöinen?

7. Miten arvioisit oppaan visuaalista ilmettä?

8. Onko opas mielestäsi hyödyllinen ja käytettävä?

9. Uskotko, että tulet hyödyntämään opasta työssäsi? Jos kyllä, millä tavalla?

10. Mahdollisia kehittämissuhteita tai muita kommentteja?

Kiitos vastauksista!

Liite 2: Opas

Lukijalle

Tämä opas on tarkoitettu sinulle, 0-6 vuotiaan lapsen vanhemmalle.

Oppaan tarkoituksena on antaa tukea ja työkaluja pienen lapsen seksuaalikasvatukseen.

Tämä opas sisältää kattavasti tietoa lapsen normaalista seksuaalisesta kehityksestä, sen tukemisesta, sekä lapsen seksuaalisuuden tyypillisistä ilmenemisistä arjessa.

Tavoitteena oppaan avulla on lisätä tietoisuutta aiheesta, ja rohkaista pohtimaan omia asenteita seksuaalisuuteen liittyen, sekä edistää lapsen kehitystä tukevaa seksuaalikasvatusta.

Lapsen seksuaalisuus?

Aiheena lapsen seksuaalisuus saattaa olla vaikeasti käsiteltävä ja hämmentävä, koska siitä usein vaietaan ja seksuaalisuus saatetaan nähdä vain nuoruuden ja aikuisuuden asiana. Seksuaalisuus kuitenkin on osa ihmistä heti syntymästä lähtien, ja seksuaalinen kehitys on olennainen osa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä.

Tärkeää on tunnistaa se, että seksuaalisuus ei tarkoita samaa asiaa kuin seksi. Seksuaalisuus on osa ihmisenä olemista, myös ilman toimintaa. Lapsen seksuaalisuus on hyvin erilaista verrattuna nuoren ja aikuisen seksuaalisuuteen.

Lapsen seksuaalisuus on tunteisiin ja kehoon tutustumista, kehon ihmettelyä, sekä opettelua mielihyvään, hyviin tapoihin ja normeihin. Lapsen seksuaalisuus on iloista, uteliasta, avointa ja tutkiskelevaa.

Miksi seksuaalikasvatusta jo syntymästä lähtien?

Lapsuuden seksuaalisuuden tukeminen ja suojaaminen on tärkeää lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi, joten seksuaalikasvatus on hyvä aloittaa arjen keskellä jo varhaisessa vaiheessa.

Lapsilla nousee eri ikä- ja kehitysvaiheissa luonnollisesti esille erilaisia kysymyksiä ja tapoja seksuaalisuuteen liittyen. Lapsella on oikeus saada näihin kysymyksiin vastauksia, eli seksuaalikasvatusta. Lapsella on oikeus saada tukea ja turvaa, sekä lupa itsensä ilmaisemiseen ja tutkimiseen.

Lapsuuden seksuaalikasvatuksella luodaan pohja ja perusta seksuaaliselle hyvinvoinnille. Lapsen seksuaalista hyvinvointia tukeva seksuaalikasvatus edistää myönteistä kehonkuvaa ja itsetuntoa, sekä ymmärrystä omista ja muiden rajoista ja oikeuksista.

Seksuaalikasvatus on asennekasvatusta

0-6 vuotiaan lapsen seksuaalikasvatuksessa keskeistä on asennekasvatus. Lapsi omaksuu herkästi niin yhteiskunnan kuin perheen asenteet ja arvot seksuaalisuudesta, minkä vuoksi niitä onkin hyvä pohtia.

Kysymyksiä, joiden avulla vanhempi voi pohtia omaa suhtautumistaan seksuaalisuuteen, kehoon ja sukupuoleen liittyen:

- Mitä mieltä olet seksuaalisuudesta, mitä se sinulle tarkoittaa?
- Mitä nimiä käytät sukuelimistä, ja miten suhtaudut alastomuuteen?
- Miten puhut muiden kehoista, entä omasta?
- Mitä ajattelet sukupuolinnormeista, ja miten suhtaudut sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen?

Seksuaalikasvatuksella opetetaan lapselle asenteita muun muassa oman kehon arvostuksesta, eri tunteisiin suhtautumisesta, moninaisuuden kunnioittamisesta ja hyväksymisestä, sekä sukupuolten yhdenvertaisuuden kunnioittamisesta.

Seksuaalinen kehitys, tyypillinen ilmeneminen eri ikävaiheissa

0-1 vuotias

Mitä kehityksessä tapahtuu?

- Vauva tutustuu ympäristöön ja ihmisiin kaikkien aistien avulla.
- Kehoitsetunto alkaa kehittyä, ja keho on oppimisen aihe.
- Vauvalla on tarve läheisyydelle ja vuorovaikutukselliselle suhteelle.
- Vauva arvioi herkästi toisten reaktioista omien tunnetilojen ja oman käytöksen hyväksyttävyyttä.
- Kosketus tuottaa tunteita, ja vauva on mielellään alasti.
- Saattaa jo unnuttaa eli kosketella sukuelintään, tässä ikävaiheessa vielä tahattomasti.

Lapsen itsetyytytys?

Lapsen itsetyytytys, eli toisella nimellä unnutus, tarkoittaa oman sukuelimen koskettelua. Se on tavallinen osa lapsen kehitystä, ja normaali tapa tutustua omaan kehoon ja havaita nautintoa. Unnutus on tavallista kaikissa lapsuuden ikävaiheissa. Lapset löytävät unnutuksen yksilöllisesti, jotkut jo pian synnyttyään ja jotkut myöhemmin.

Miten tukea kehitystä?

- Pidä lasta lähellä, helli, silittelä ja ihalle.
- Hyväksy lapsen keho, nenä, suu, pippeli, pimppi ja kaikki muut kehonosat.
- Ääntele vastavuoroisesti ja myönteisesti.
- Vastaa lapsen tarpeisiin, niin lapsi oppii, että on hän tärkeä ja arvokas.
- Ole tukena ja osoita lapselle, että hyväksyt hänet sekä iloisena että kiukkuisena, rauhoittele tunteita lempeästi.
- Anna lapsen vapaasti tutkiskella kehoaan, esimerkiksi ilmakylpyjen avulla.
- Pesujen ja vaipan vaihdon yhteydessä juttele lapselle hyväksyvästi, ja sanoita, mitä tilanteissa tapahtuu.

2-3 vuotias

Mitä kehityksessä tapahtuu?

- Lapsi havainnoi uteliaasti kehoja ja niiden eroja.
- Lapsi on utelias sukuelimiä kohtaan; tarkkailee ja pohdiskelee ääneen omaa ja muiden pimpejä ja pippeleitä esimerkiksi saunassa tai päiväkodin pottahetkillä.
- Luontaisesti ja avoimesti koskettelee ja tutkii ihailien omaa kehoa, saattaa unnuttaa.
- Jo pienellä lapsella pipperi voi jäykistyä, esimerkiksi innostuessa, ja se on täysin normaalia.
- Tunteidensäätely ja oma tahto kehittyvät, itsenäistyminen alkaa rakentumaan.
- Sosiaalisuus lisääntyy, ja toisten tunteiden ja tarpeiden huomioiminen kehittyy.
- Ilmaisee suuria tunteita kehollisina tekoina: suukottaa ja halaa, ristiriidoissa saattaa lyöä.
- Sisäistää opittuja normeja ja sosiaalisia tapoja, mutta herkästi kokeilee rajoja sallituissa ja kielletyissä asioissa.
- Usein tykkää alasti olostaa, ja saattaa esitellä omaa kehoa toisille.
- Kysyy uteliaasti ja avoimesti paljon kysymyksiä.

Miten tukea kehitystä?

- Kerro kehoista: jokaisella on erilainen ja arvokas keho.
- Sanoita lapselle kehonosat ja kerro, että jollain on pimppi ja toisilla pipperi.
- Opetä lapselle hygieniatapoja: käsienspesu sukuelinten koskettelun yhteydessä, kuten wc-käynnin jälkeen ja ennen ruokailua.
- Osoita lapselle, että kehon ihmettely ja ihailu on sallittua: omaan kehoon saa koskea ja kehosta saa nauttia.
- Opetä yksityisyyden kunnioittamisesta: kerro esimerkiksi, että kotona voi olla alasti, mutta päiväkodissa tulee vaatteet pitää päällä, ja unuttamista on hyvä tehdä mieluiten omissa rauhassa.
- Nimeä lapsen tunteita, ja osoita, että kaikki tunteet ovat sallittuja.
- Ohjaa lapselle rajoja ja käyttäytymistä johdonmukaisesti, kerro mikä on hyväksyttävää ja mikä ei, ja selitä miksi.
- Lapsella on suuri tarve tulla nähdyksi, joten helli ja osoita rakkautta.
- Vastaa aina, kun lapsi kysyy, ja kohtaa lapsen uteliaisuus hyväksyen, älä kiellä tai paheksu kysymyksiä.
- Kerro asioista yksinkertaisesti ja sanoilla, mitkä lapsi ymmärtää.

4-6 vuotias

Mitä kehityksessä tapahtuu?

- Lapsi on usein aktiivinen, vilkkaalla mielikuvituksella, identiteetti vahvistuu ja itsenäistymistä tapahtuu monessa asiassa.
- Tiedonhalu on suuri: kysymykset seksuaalisuudesta voivat olla jo hyvinkin yksityiskohtaisia.
- Erilaisten leikkien avulla lapsi sisäistää nähtyjä ja koettuja teemoja sekä sukupuolinnormeja: yleisiä lapsen tutkimusleikkejä ovat muun muassa lääkäri, koti, raskaus, synnytys ja häät.
- Tutkimusleikeissä lapsi usein tutustuu kehon eri osiin koskemalla, katselemalla ja vertailemalla omaa ja samaa ikäluokkaa olevan kaverin kehoa.
- Lapsi saattaa matkia monin tavoin vanhempia lapsia ja aikuisia: esimerkiksi leikkimällä ikäistään vanhemmalla pukeutumistyylillä tai esittämällä aikuismaista tanssityyliä.
- Lapsi on hyvin tietoinen kosketuksesta, mikä tuntuu kehossa hyvältä ja mikä ei.
- Lapsen itsetyydytys, eli unnutus, on tässä ikävaiheessa usein hyvin tavallista: lapsi esimerkiksi saattaa rauhoittaa itsensä unneen unuttamalla.

Miten tukea kehitystä?

- Aseta lempeästi rajoja, auta tunteiden, kuten pettymyksen ja epäonnistumisen käsitteilyssä ja sietämisessä.
- Älä jätä lasta yksin tunteiden kanssa.
- Tue lapsen myönteistä käsitystä itsestään kehumalla, huomioimalla ja kiittämällä, sekä rohkaisemalla itsenäistymisyrityksissä.
- Vastaa lapsen esittämään kysymykseen rehellisesti, asiallisesti ja ikätasoisesti.
- Opetä moninaisuudesta: eri perheissä ja kulttuureissa voi olla erilaisia tapoja ja arvoja.
- Osoita, että hyväksyt lapsen sellaisenaan kuin hän on, anna tilaa löytää oma tapa ilmaista omaa persoonaa ja identiteettiä.
- Anna aikaa ja mahdollisuus leikkiä toisten lasten kanssa.
- Opetä leikeissä suostumuksellisuudesta ja rajojen kunnioittamisesta, tarvittaessa rauhoita lapsen leikkejä.
- Älä koskaan nolaa, syyllistä tai luo häpeän tunnetta lapselle.
- Reagoi lapsen unuttamiseen neutraalisti ja hyväksyvästi, ohjaa lempeästi yksityisyydestä.

Turvataitoja

Turvataidot edistävät lapsen seksuaalioikeuksien toteutumista. Turvataidot opettavat lapselle keinoja vaaratilanteiden välttämiseksi ja niissä toimimiseksi, tukee myönteiseen kehonkuvaan ja kehon arvostamiseen sekä opettaa itsemääräämisoikeudesta.

Opeta lapselle seuraavia taitoja:

Kolmen kohdan sääntö

- Taito, miten toimia pelottavissa/epämielellävissä tilanteissa: Sano Ei, lähde pois ja kerro turvalliselle aikuiselle.
- Käy lapsen kanssa läpi, keitä ovat turvalliset aikuiset.
- Korosta lapselle, että yleisesti ihmiset ovat turvallisia ja tahtovat hyvää. Kerro kuitenkin, että on myös ihmisiä, jotka haluavat toisille pahaa, ja joilta itsensä suojeleminen on tärkeää.

Kehosta

- Kaikilla kehonosilla on nimet, myös sukuelimillä, ja kehonosiin on hyvä tutustua esimerkiksi osoitusleikillä, kuvia katsomalla tai piirtämällä. On tärkeää, että lapsi osaa sanoittaa ja kertoa aikuiselle kehoon liittyvistä asioista ymmärrettävästi.
- Kaikki kehonosat ovat yhtä tärkeitä ja arvokkaita, ja niistä saa puhua.
- Keho on lapsen oma, ja lapsella itsellään on täysi oikeus kehoonsa.
- Erityisesti genitaalialueen yksityisyyttä on hyvä painottaa lapselle: jos joku, toinen lapsi tai aikuinen, koskee sukuelimiin tai peppuun, tulee siitä kertoa turvalliselle aikuiselle.

Turvataitoja

Kosketuksesta

- Lapselle tulee kertoa, että kosketus ei saa tuntua pahalta.
- Opeta lasta luottamaan omiin tunteisiinsa.
- Opeta, että kosketusta ei tarvitse ikinä salailla, vaikka joku niin sanoisi.
- Kosketus on vapaaehtoista ja sen kuuluu tuntua hyvältä, ja lapsella on oikeus päättää, miten häneen kosketaan.
- Suostumuksen sanoittaminen arkisissa tilanteissa ja sen tärkeyden opettaminen tukee sitä, että lapsi oppii omien rajojen kunnioittamisen.
- Opeta lapselle, että aina on oikeus muuttaa mielensä ja vetäytyä tilanteesta ja läheisyydestä pois, esimerkiksi leikissä, jos kosketus ei tunnu hyvältä.

Miten opettaa turvataitoja lapselle?

Turvataitoja ja suostumusta on hyvä opettaa lapselle arkisissa ja luonteissa hetkissä, esimerkiksi ruokailun, pukeutumisen, riisumisen, peseytymisen, saunomisen, levon tai leikin yhteydessä.

Turvataidoista on hyvä puhua lapselle yksinkertaisesti, rauhallisesti ja luomatta lapselle tarpeettomia pelkoajatuksia. Turvataitoja on myös hyvä kerrata lapsen kanssa usein ja eri tilanteissa.

Ilmapiiri, jossa lasta mietittävistä asioista voi puhua avoimesti ja ilman vaikenemista luo avoimen keskustelukulttuurin ja suojelee lapsen hyvinvointia.

Vinkkejä:

Miten vanhempana vastata lapsen esittämiin kysymyksiin seksuaalisuuteen liittyen?

Lapsen kysymykset seksuaalisuuteen liittyen koskevat usein kehoa, ihmissuhteita ja lisääntymistä. Sopivia vastauksia näihin kysymyksiin on monenlaisia, ja niihin voi pohtia itselle hyvältä tuntuvat sanat.

On täysin sallittua kokea mahdollista hämmennystä lapsen usein yllättävistäkin kysymyksistä. Olennaista kuitenkin on, että lapsi saa asiallisen ja myönteisen vastauksen siihen, mitä kysyy.

Lapsen esittämään kysymykseen voi halutessaan ottaa myös aikalisää: esimerkiksi kertomalla lapselle, että onpa hyvä ja tärkeä kysymys, sinun täytyy pohtia hieman vastausta, ja palaatte aiheeseen rauhassa myöhemmin.

Huomioi vastauksissa lapsen ikätaso: mitä nuorempi lapsi, sitä yksinkertaisempi vastaus usein riittää tiedonjanoon. Jonkun ajan päästä samaan aiheeseen voi palata lapsen kanssa uudestaan perusteellisemmin.

On myös hyvä huomioida, että vastaukset eivät poissulje muun muassa perhemuotojen, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta.

Vinkkejä:

Miten vanhempana vastata lapsen esittämiin kysymyksiin seksuaalisuuteen liittyen?

"Mikä isällä roikkuu jalkojen välissä/Missä äidin pippeli on?"

Esimerkiksi: Isällä on jalkojen välissä pippeli, ja äidillä on pimppi. Kaikki kehot ovat erilaisia, ja toisilla on pimppi ja toisilla pippeli, sinulta löytyy pimppi/pippeli. Se on arvokas ja sinulla on täysi oikeus omaan pimppiin/pippeliin, niin kuin äidillä ja isällä omaansa.

"Mistä vauvat tulevat?"

Esimerkiksi: Vauvat tulevat äidin mahasta. Vauva kasvaa mahassa vauvan kodissa, eli kohdussa. Kun vauva on kasvanut tarpeeksi isoksi, vauva syntyy maailmaan pimpin kautta tai vatsan päälle tehtävästä luukusta.

"Miten vauva menee mahaan?"

Esimerkiksi: Siihen tarvitaan kaksi vauvasiementä. Vauvasiemen laitetaan pimpin kautta kohtuun yleensä pippelin avulla, tai joskus lääkeputken avulla. Vauvasiemenet voidaan saada äidiltä ja isältä, tai joskus ne saadaan lahjana, jos vanhemmilla itsellään ei ole tarvittavia siemeniä.

"Miksi kaverin kotona on kaksi äitiä/kaksi isää?"

Esimerkiksi: On monenlaisia perheitä ja vanhempia. Perheessä voi olla esimerkiksi kaksi äitiä, kaksi isää, yksi vanhempi tai enemmän vanhempia. On erilaisia tapoja, miten lapsi tulee perheeseen, ja kaikki tavat ovat yhtä arvokkaita.

Mistä lisää tietoa?

Aiheesta löytyy runsaasti laadukasta tietoa, mihin kannattaa tutustua. Tässä muutama vinkki:

- Väestöliiton nettisivut
- Mannerheimin Lastensuojeluliiton nettisivut
- *Keho on leikki* -kirja, Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016
- [sujuvaaseksuaalikasvatusta.fi](https://www.sujuvaaseksuaalikasvatusta.fi) & Instagram: @sujuvaaseksuaalikasvatusta

Kirjavinkkejä yhdessä lapsen kanssa luettavaksi:

- *Mistä vauvat tulevat?* Daynes, K. 2019
- *Pipunan ikioma napa*, Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2019
- *Onnikujan kaverukset* -kirjasarja, Kallio, M. & Ruuhilahti, S. 2014

Voit myös ottaa aiheen rohkeasti puheeksi lapsen neuvolakäynnillä, siellä neuvolan työntekijät ovat edistämässä lapsen terveyttä. Yhdessä ammattilaisen kanssa voi pohtia juuri sinulle parhaiten toimivia keinoja lapsen kehityksen tukemiseen.

Oppaassa käytetyt lähteet

Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%C3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Cacciatore, R. & Ingman-Friberg, S. 2016. *Keho on leikki*. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikäisissä. Helsinki: Duodecim.

Cacciatore, R., Ingman-Friberg, & Vehkaoja, S. 2019. Uteliaana seksuaalisuudesta -tietovihko.
<https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/01/8d500976-uteliaana-seksuaalisuudesta-tietovihko.pdf>

Hyvä kysymys. 2018. Lapsi ja seksuaalisuus. Väestöliitto.
<https://www.hyvakysymys.fi/artikkelit/lapsi-ja-seksuaalisuus/>

Väestöliitto. 2018. Tue lapsen kehitystä -julistte.
<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/tue-lapsen-kehitysta-juliste/>

Väestöliitto. 2021. Lapsen seksuaalinen kehitys.
<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnepkasvatus/keho-ja-tunteet/lapsen-seksuaalisuus/>

WHO. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. THL.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kuvat: Pixabay